

dpm

drámapedagógiai magazin

a Magyar Drámapedagógiai Társaság periodikája

64. szám

Farkas Zsuzsa BÁBoldója

Bőradó és résztvevők jelenetben (és keretben).
Dráma van – nyáron is (műhelyfoglalkozások, jó gyakorlatok)
Budapest, Budai Táncklub, 2019. augusztus 16.

Próbára várva. Az öltözőben az érsekivadkerli CsepPet csoport tagjai és kísérői

Országos Gyermekszínházi Rendezői Fórum, Budapest, Marczibányi tér, 2019. szeptember 28.

Kaposi László felvételei

dpm

drámapedagógiai magazin

a Magyar
Drámapedagógiai
Társaság periodikája
64. szám
(2019/3)

ISSN 1216-1071

A szerkesztőség postacíme:

1022 Budapest, Marczibányi tér 5/A
telefon: (70) 3353959
honlap: www.drama.hu
e-mail: drama@drama.hu

Kaposi László (felelős szerkesztő)

telefon: (28) 748564
e-mail: kaposi@drama.hu

Felelős kiadó: az MDPT elnöke

Borító: Hevesi Andrea

Támogató:

A Drámapedagógiai Magazin
megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap
támogatja

Számlaszámunk, amelyre az érdeklődők befizethetik az éves tagdíjat és a DPM megrendelési összegét: 11701004-20065946

Nyomdai munkák:
ABAKUSZ Vállalkozás

TARTALOM

<i>A felelős szerkesztő jegyzete</i> (KL)	2
<i>Drámapedagógia és a gyerekek néptáncos mozgalma</i> Trencsényi László	3
<i>Művészet és oktatás – partnerség, ahogy a franciák csinálják</i> Vatai Éva	5
<i>Sinistra</i> Hajdú Fanny	6
<i>A „Koldusopera-ügy”</i> Kiss Gabriella	10
<i>Színházzal a civil bátorságért</i> Vatai Éva	21
<i>A vörösöknek menniük kell/ Redheads must go</i> J. Tóth Judit és Szabó Emese	23
<i>Drámafoglalkozás tervezése szorító körülmények között</i> Wenzel Imre	28
<i>DRAMAPEDAGOGIA csatorna</i> (A szerk.)	36
<i>Hibajavítás</i> (A szerk.)	36

A címlapon: *Próba az Országos Gyermekszínház Rendezői Fórumon, 2019. szeptember 28-án, a Marczibányi téren.* PERSZE csoport, Petőfi Művelődési Ház és Könyvtár, Berhida, ...*függőben...*, csoportvezető-rendező: Fésüs Éva

A hátlapon: *Pillanatkép a Dráma van – nyáron is módszertani rendezvény 2019. augusztus 15-i programjából.* Bemutató foglalkozás Lukács Ákos vezetésével.

Fotó: Kaposi László

A felelős szerkesztő jegyzete

A *Dráma van – nyáron is* programja minden évben hozza ugyanazt. Ugyanazt, amire nagyon jó újra és újra rácsodálkozni – várjuk, ezzel együtt mégis *meglepetés és öröm, két okból is*. Az egyik: még mindig vannak olyan pedagógusok, akik az életüket nehezítő mindenféle hivatalos gesztus ellenére a nyarukból rászánnak két napot arra, hogy elmenjenek drámás programokra, azért, hogy a szakmával foglalkozzanak. Ez a rendezvény többnyire egyfajta felkészülés, töltekezés, indító impulzus az évkezdés előtt, esetleg annak felmérése, hol tartanak mások és ahhoz képest én, valami ilyesmi van benne rendre. Bekapcsolni, visszarázódni. De lehet, hogy az egész mögött csak az áll, hogy azt csinálhassuk, amit szeretünk... A másik ok: még mindig vannak olyanok, akik a tanítás örömeért oktatóként vállalják a közreműködést, és ezért nem kérnek pénzt.

Ebben az évben augusztus 15-16-án tudtunk sort keríteni erre a szakmai programra. A fentiekből talán már kiderült, hogy egy olyan rendezvényről van szó, ahová nem azért jönnek az emberek, hogy rosszul érezzék magukat, és még csak nem is azért, hogy mások érezzék rosszul magukat. Ettől az egész nagyon hamar baráti jelleget kap, és gyorsan, akár percek alatt műhely lesz belőle, ahol azt keresik az éppen benne lévők (könnyű bekerülni: csak egy kis nyitás kell hozzá annak a részéről, akinek ez az egész új még, a többiek úgysem zárkóznak el), hogy mi lehet hasznos, mi lehet jó nekik. Ettől az atmoszférától szárnyalnak az oktatók, akik az anyagi ellensúlyozásról való lemondással ennek a kis nyári csodának a részét képezik. Persze, ők is megérik azt, hogy a *Dráma van...* miként lehet hasznos számukra: ha nem anyagilag, de a kipróbálás, a tesztelés, vagy éppen a nyárvégi bemelegítés, ráhangolódás lehetőségét kínálva, biztosan.

A szervezőnek persze öröm az is, hogy még mindig meg lehet csinálni ezt a programot nagyjából pénz nélkül. A Marczibányi tér ingyen adja hozzá a termeit (köszönet érte). És még akkor is teszi ezt, ha valami nehezen megoldható helyzet jön közbe, mint idén. Éppen csak áram nem volt a házban, így foglalkozást sem lehetett tartani, de megoldották a helyzetet, segítettek: kitelepülhettünk az intézményhez tartozó Budai Táncklubba, ahol segítőkészen és szeretettel fogadtak bennünket. Igaz, a Budai két terme nem volt minden programsávban méreteiben elegendő, mert annyi jelentkezőnk volt az első nap programjainak egy részére, hogy nagyobb termet kellett keresnünk. Találtunk is ilyent a Jurányi Házban.

A résztvevők egyharmada volt egyesületi tag: ez is jó, hogy nem belterjes programokat szervezünk, „berken kívülről” is vannak érdeklődők, mégpedig szép számmal.

Öröm továbbá az is, hogy drámás kollégáink számítanak a programra, a július közepén közzétett részletek és az akkor megnyitott regisztráció is elegendő volt ahhoz, hogy összejöjjen minden, ami egy sikeres rendezvényhez szükséges.

Az idei program három szervezője közül kettő előadóként is részt vett a munkában – Dolmány Mária Pátkay Mónikával és Meleg Gáborral dolgozott a rendezvényen.

A legnagyobb sikert talán az a program aratta, amiben a nyár ellenére nyolc diák is részt vett: Lukács Ákos, a miskolci Zrínyi Gimnázium tanára hozta drámás tanulóit. Érdekes volt látni, amikor a felnőttek együtt dolgoztak a középiskolásokkal, egyes gyakorlatoknál igazi belefeledkezéssel, elemi játékörömmel. Jót tett ez az augusztus közepi találkozás mindenkinek, diáknak, tanárnak egyaránt.

Három jelentős rendezvény, illetve programsorozat vár ránk az ősz folyamán: folyóiratunk megjelenésekor már rég túl leszünk az Országos Gyermekszínjátzó Rendezői Fórum rendezvényén. Ezt követően módszertani napok sorozatát szervezzük partnerintézményekkel, -szervezetekkel együtt hat különböző régióban, és november 15-16-án következik a szokásos nagyrendezvény: a Színház-Dráma-Nevelés. Elindul két tanfolyamunk, drámás és rendezői... Folyamatban a 120 órás drámapedagógiai kurzus akkreditációs eljárása, hogy a következő öt évben is tudjunk képzéseket indítani.

És közben a háttérben készülnek szabályzók, melyek területünket is érintik – a Nat és a kerettanterv újabb és újabb változatai. És halmozódnak a választ váró kérdések: megkérdézik-e végre a szakmát is arról, ami rajta csapódik le, a tervekbe, programokba lesz-e érdemi beleszólásuk azoknak, akiknek majd „meg kell valósítaniuk”, lesz-e elég idő a bevezetésre, annak összes adaptációs és implementációs műveletére. És az alapkérdés is ott van: 1995-től része a magyar iskoláztatásnak a drámaoktatás, nos, maradhat-e a Nat-ban, kerettantervben az, amire tanulóinknak jól láthatóan egyre nagyobb szüksége van, egy olyan óra, ami valóban róluk szól, vagy az éppen aktuális ideológiáknak, vagy még rosszabb esetben közönséges politikai jelszavaknak való megfelelés miatt beáldozzák ezt az európai szinten is kiemelkedő, sokak által irigyelt értéket.

Néha még új jogszabály sem kell, csak elég egy hivatali félreértelmezés vagy átértelmezés. Meglepve értesülünk a nyáron arról, hogy megváltozott, mit fogadnak el érvényes szakirányú végzettségnek tanártól és intézményvezetőtől. És hogy ebben jelentős különbség is lehet: a tanárnak remek, ha drámapedagógia tanár szakirányú végzettsége van, azzal taníthat a színjáték tagozaton, de az intézményvezetőnek színésznek kellene lennie... Mert aztán a színészképzésben végképp sokat tanulnak a pedagógiáról! Egyébként is ideje lenne már átgondolni, majd a gondolkodás, és nem a „hagyományörzés” függvényében átértékelni azt az ősrégi törvényi szabályozást, miszerint, ha valaki az adott művészeti ág felsőfokú végzettségével bír, akkor az már helyből ért is annak a művészetnek a pedagógiájához. Valahogy ösztönösen tudja, miként lehet tanítani. De tudjuk, ez az egész oda vezethető vissza, hogy míg a tánc-, a zene- és a képzőművészet megoldotta a maga tanárképzését, van tanárképző karuk, a film- és színházművészet eddig és jelenleg sem.

Drámapedagógia és a gyerekek néptáncos mozgalma

Trencsényi László

Ez az írás jó néhány hónapja megszületett. Egy, lentebb szóba hozott néptáncos gálaműsor, gyermekek ünnepi színpadi szereplése váltotta ki belőlem az írhatnókat. Sokáig tűnődtem: egy alkalmi műsor valóban kínál-e időt álló, az élmény rögzítésén túlmutató tanulságokat?

Úgy hiszem, s egyre jobban gondolom: igen. Miért is? Mert a gyerekek „kulturális foglalkoztatásában” egyre gyakrabban ismerni fel olyan régi reflexeket, melyeket a hetvenes évek lázas „közművelődési” buzgalmában múlttá válni gondoltunk. Vajon emlékszik-e még a kultúrát megtartó, áthagyományozásában tudatosan jeleskedő középosztály (értelmiség) arra a Csoóri-mondatra, mellyel a táncmozgalmat üdvözölte, miszerint a néptánc lekerült a *színpadról*, s visszakerült eredeti helyére, a társas szórakozások színtereire. S emlékezünk-e még arra, hogy ezzel a pedagógiai és művészi folyamattal párhuzamosan „váltott paradigmát” a gyermekek színjátéka is, s megteremtődött hazánkban a drámapedagógia. (Félreértés ne essék, bennem is elcsitult az a neofita hév, melynek nyomán a gyerekek alól – annak idején így volt ez! – minden színpadot kihúztunk volna, s a szereplés ártalmait mantráztuk. De a gyerekkultúra újjászületésének immár fél évszázaddal ezelőtti hőskorszakát egyáltalán nem szabad elfeledni.) Ez a gondolat adja reményeim szerint ezen írás aktualitását – s persze a múzsák testvériségébe vetett hitem.

Jól rendelték az istenek (hogy Móricz közismert elbeszélésének legendás kezdőmondatát idézzem), hogy 1995-ben a Nemzeti Alaptanterv első hivatalos változatában egymáshoz rendeződött a tánc, a dráma, a hagyományismeret (és persze negyedik „múzsaként” a báb is). Mint ahogy jól rendelték az istenek azt is még a hetvenes években, hogy az amatőr művészeti mozgalmak korszakfordulóján oly jelentős szerepet betöltő Népművelési Intézetben a 2018-ban 90 esztendőssé lett mester – Isten éltesse ezúton is! – Debreczeni Tibor szervezte osztályon nem csak a drámapedagógiát honosító „nagy triász” másik két tagja, Mezei Éva és Gabnai Katalin dolgozott, de idetartoztak a táncosok is – emeljük ki e körből Keszler Mária nevét.

Miért mondom ezt? Mert igazolható, hogy az akkor fiatal hazai drámapedagógiai „eszméség” nem csupán táplálkozott a „testvérmúzsák” ihlető formakincséből, de erős hatást gyakorolt ezek fejlődésére, bizonyos szempontú újjászületésére is.

Ez az írás a táncról szól, jelesül a néptáncról. A Tímár Sándor nevéhez kötődő Csillagszemű együttes negyedszázados ünnepét köszöntő gyerek-gálák tapasztalatait próbálom összefoglalni. Ezért emlékezem és emlékeztetek arra, hogy a drámapedagógia és a táncmozgalmak kibontakozása a gyermekvilágban mennyire szorosan összetartozó jelenség volt. Mondhatni, a „pedagógiai folyamat” jelentőségének, akár elsőbbségének felismerése és elismerése: „előbb az anyanyelv, aztán a produkció”, előbb a belső meg-, és kidolgozás – önmagunk megismerése –, aztán a megmutatkozás, improvizációkban gazdag felkészülés. S mindennek felett: középpontban a *játék*, a *játékosság* elve. A táncmozgalmak mindehhez a hagyomány stílár biztonságát, a formák magától értetődő tisztaságát, a mozgás örömeit tette hozzá a művészetpedagógiai korszakváltás eme forrongó korszakában.

Így születtek – a táncnál maradván – azok a koreográfiák, melyekben a gyerekek mint sajátjukéban, saját világában otthonosan mozogtak, a játék sodrába, mondhatni dramaturgiai szabályrendszerébe feledkezve tudtak

közönség számára is figyelemre méltót felmutatni. Györgyfalvy Katalin, Foltin Jolán, később Neuwirth Panni, de a püspökhatvani Lami István, a cigándi Nagy István invenciózus koreográfiai hamar találtak hiteles és hűséges előadókra Martonvásártól az Alsóerdősor utcáig, Szegedtől Litérig vagy Farádig, Deszkgig, Pilisvörösvárig. Ebbe a körbe hozta friss, gyerekeknek szánt népszokás-rekonstrukcióit Timár Sándor is (az akkor a Bartók Együttes élén álló Mester megannyi tanítványa vált a gyerekek táncművelésének kiváló csoportvezetőjévé is).

Máig emlékszem a „szakma” konstruktív vitáira. Timár a *táncos mozgásnak* adott prioritást (ahogyan felnőtteknek szánt koreográfái is alapvetően ebben mutatták erejüket: a feszes dramaturgiával egységgé rendezett autentikus táncművelés felidézésében). A *játékpárt* (tán Keszler Mária képviselte legszenvedélyesebben) az életkorhoz közvetlenebbül igazodó népi játékok, felidézett népszokások világát gondolta az „iskolázás”, a táncos ábécé tanulása alapjainak. Timár érveiben azok a települések, közösségek jelentek meg, ahol szinte máig fejlett táncos kultúra virágzott, ahol a gyerekek is – mint például Széken (Korniss Péter fotói tanúskodtak erről) – szabályosan belenevelődtek a tánc kultúrájába, hagyományos helyük volt a táncterek peremén, leskedhettek, próbálhatták erejüket, ügyességüket a nagyok bátorító figyelme mellett. Ott lett-maradt erős a játék hagyománya – érvelt Timár –, ahol a táncos kultúra kopása gyorsabb volt.

A gyakorlat érdeklődéssel követte a teoretikus vitát, amely a koreográfusokra termékeny hatást gyakorolt. Remek koreográfiák születtek. Szinte kialakult a klasszikus forma is: játékos, olykor dialógusokkal is megtűzdelt „nyitány”, izgalmas, sokszor humort fakasztó rekvizitekkel, majd többnyire az ellenkező neműek csapatának megjelenésével táncos középrész és fergeteges finálé. Mód nyílt a játék és a tánc szintézisére is (ahogyan ezt a klasszikus szerzők – Foltin – Karcagi – Neuwirth – Salamonné – tantervvé, tananyagká is rendeztek később). A táncanyagnak is kialakult „pedagógiai kánonja”, a „dunántúli ugrós” vált szinte konszenzussal a táncos ábécé alapjává, a zabolázhatatlan merészek változtattak csak ezen, vagy régiójuk táncait fogalmazzák alappá (Dél-Alföld vagy a nemzetiségi), vagy elmerészkedtek a „nagyok” táncművészetének etalonjához, a széki, mezőségi táncműveléshez (így tett pl. Zsolnai József kísérleti iskolája és programja tantervében).

Elmondható mégis: azok a műhelyek, együttesek arattak sikert színpadon is, ahol a játék, az improvizáció – vagyis igazolhatóan a drámapedagógiai ihletés – volt erős, ahol a *mai* gyerekek és a hagyomány, az örökség érdekes – konstruktív feszültséget teremtő – viszonyát firtatták koreográfusok, tanárok (sokszor együtt a gyerekekkel). Máig mintaadó ebben a „műfajban” a Bihari Iskola.

A Csillagszeműek is végigjárták ezt az utat. A Mester tanító videofilmje (*Néptáncnyelven*, megjelent 1999-ben) ennek bizonyítéka. A Timár Akadémia – ma így nevezik a közösség tehetségesebb, „színpadképesebb”, már-már pályaorientált szelvényét – jubileumi gálaműsorain hűséges maradt a tímári elvekhez: *táncokat* láthattunk a színpadon. Érezhető: táncos anyanyelvi nevelést kaptak. *Tudnak* táncolni. Ám mintha a játékos, improvizatív felkészülés élménye nem sugárzott a színpadról igazán. Jóformán a legéletszerűbb – s ezért színpadi üzenetnek is hatásosabb – pillanat volt, amikor a kartáncból párokká szerveződve a legkisebbek a nagy hírtehetségben nem lelték társukat, s néhány bizonytalan lépést tettek – táncművészeteket! –, míg végül rátaláltak.

A gálaprogramok, mint teszi az Akadémia rendje is, életkori csoportokra osztja az immár hatalmasra duzzadt együttest. Ugyan a repertoáron ez kevésbé látszik, a rábaközi a kicsiknek is, a kamaszoknak is, a mezőségi, a szatmári úgyszintén. (Van ennek előnye is, belenőnek a repertoárba, egy-egy nyurgább helyettesítő beugrásra is alkalmas.) Ez lenne a Timár-iskola betetőzése?

Igen ám! De – emlékeztetve a Mester ideológiateremtő érvelésére – a hagyományban nem életkori osztályokra tagolva táncoltak az „aprók”. Mondhatni „intergenerációs” volt a táncművelés, mint ahogy bármely más hagyománytanulás is, „belenevelődtek”, mondja erről a néprajz. Vajon el lehet-e játszani színpadon a hagyományátadásnak ezt a rituáléját? Van rá példám. Egy megrendítően szép Foltin-koreográfia, a Babázó. Nagylányok játszották, járták párban egészen kicsikkel. Amazok a felnőtt női szerepeket játszották, tanulták, emezek meg tőlük leskedték, tanulták a magatartási formákat. A színpadi játékon is átsütött e tanulási-tanítási folyamat ihletettsége, túl azon, hogy a koreográfus is *erről* akart beszélni.

Mi lett volna, ha a Csillagszeműek gáláján kedves, fiatal tanáraik is beállnak a körbe (nem csak a végső tapsrendre jönnek elő a színpad mögül), s ezt a valóságos élményt közvetítik: az eltanult, ellesett mozdulatok kultúráját.

Hiszen a 2018-as jubileumi év Csillagszemű táncai valójában rekonstrukciók. A hiteles vagy éppen stilizált kosztümök is. Nem járnak a kistizévesek árvalányhajas pörgekalapba, a lányok nem viselnek több alszoknyát. Most más kérdés, hogy miért is kell minden tájegység táncát az árvalányhajas pörgekalapban járni. Apró rendezői ötlet mennyi életet adott volna a játéknak! Volt egy lakodalmas játéka a kicsiknek. Bejönnek a táncosok a színpadra, a vőfélyjelölt elkiáltja magát: játsszunk lakodalmast! Ha ekkor vette volna fel a kalapot, a rekvizit mindjárt funkcióba került volna. Hát még abban a valóságos helyzetben, hogy mai (farmeros, selyemjoggingos) gyerekek játsszák el őkzüleik táncait, játékeit. Ezt a helyzetet – szerephelyzet! – el kell játszani.

Nem válhat a néptánc, s a néptánc-koreográfia naftalin illatú múzeumi tárgygyá. Hiszen a Csillagszeműek hivatása éppen e hagyomány aktualitásának igazolása, s népszerűségük is ezt igazolja. De érdemes nekik is emlékezniük a genezisre: a Népművelési Intézet Corvin téri szobáiban együtt elhatározott-megélt megújulásra.

Művészet és oktatás – partenariat, ahogy a franciák csinálják

Vatai Éva

Az ezredforduló tájékán több törvényben is rögzítették a francia oktatási rendszer és a művészeti intézmények együttműködését. Az iskolák – Franciaországban iskolának hívják az óvodát is – kérhetik művészek közreműködését a nemzeti tantervben előírt művészeti oktatás megvalósításában. A felkérést egy oktatási intézmény (pl. iskola) teheti meg egy művészeti intézmény (pl. színház) felé, s a művészeket az erre elkülönített alapból fizetik (az állam, a város, a megye stb. – a szerződéstől és az iskola működtetőjétől függően).

Jó ez mindkét partnernek: a művész számára lehetővé teszi, hogy az oktatás közegében új energiákat nyerjen, új aspektusból nézhessen rá saját szakmájára, s mert a művész élete Franciaországban sem könnyű, egzisztenciája labilis, közvetlenül fizetéshez jusson, és bizonyos szerződések mellett még cachet-t (munkaórát) kapjon az intermittance-hoz (ez a megszakított munkaidőben – projekteken, megbízásokból, alkalmi szerződésekkel – dolgozó művészeket megillető állami alapfizetés az esetben, ha az előző év során igazolni tud 507 munkaórát).

Hasznos az oktatási rendszernek, mert új tudásra és inspirációra tehet szert az a tanár vagy tanító, aki művészekkel dolgozik, és a tanulók programjának színesítése sem elhanyagolandó szempont. A tanárok munkaóráinak megosztását segítő szintén „bevetették” a művészeket: egy TAP-nak nevezett (Temps d’Ateliers Péricolaires) kiváltó rendszerrel a diákokat, műhelyekre osztva, hol keleti sportokra, hol kézműves mesterségekre, hol színházra tanítják a „külsősök”. (Sajnos ez a rendszer felszámolás alatt van ez év májusától, s senki nem tudja, mi lesz belőle vagy helyette.)

Két „esettanulmány”...

François Jaulin (40 éves színész, rendező) a kezdetektől fogva tudatosan és szakmai meggyőződésből vesz részt a partenariat-ban. Vagy a színházat keresik meg, amellyel kapcsolatban áll, vagy a tanár közvetlenül fordul hozzá, mert már dolgoztak együtt, illetve hallomásból ismeri a munkamódszerét. Évente általában két intézményben vállal munkát: egy osztállyal a partenariat keretében fizetetten 20 órát dolgozhat. Ezek a legtöbb esetben színház fakultációs osztályok, amelyekkel előadásra vagy érettségire készülnek. Vagy az érettségi programjában szereplő témán dolgoznak, vagy ő ajánl témát. Legutóbb a fiatalok által a La Roche-sur-Yon-i Le Grand R – Manège-ben látott előadást, a Margot-t elemelve (Compagnie Le Menteur Volontaire, rendezte: Laurent Brethome, Marlowe: The massacre at Paris című műve alapján), és ennek nyomán haladva a kitalált szerep létrehozását és a színészi szerephez lépés stádiumait vizsgálta velük.

„A dráma a Szent Bertalan éji vérengzésről szól, a francia történelemnek erről a véres időszakáról, ahol a vallás alapján öltek meg sok ezer embert. A darab maga is sok véres és kegyetlen aktust mutat fel. Nagyon fontos a színészi koncentráció a *belépni-meglátni-sírni-kimenni* tengelyen, mert a hamis aktus mindent tönkre tehet. Ebben a munkában az volt a feladat, hogy hozzásegítsem a fiatalokat ennek az őszinte, belülről jövő pillanatnak a megtalálásához. Az én dolgom, hogy elmondjam, felmutassam, amit én tudok, mert a színészet a szakmám. Mindig is színészi oldalról közelítem meg a dolgokat, a gyakorlatokban, játékokban nem hiszek. A legfontosabb pedagógiai elem a közös munkában, hogy mindig megállunk, ha valami személyes dolgot érintettünk, s nem megyünk beljebb. Erre nagyon oda kell figyelnem.”

Szívesen dolgozik például az érettségi programban szereplő Büchner drámán, a Woyzecken, amit ő maga is megrendezett, de modernizálva népszerűsít klasszikus színházi szerzőket is. Néha előveszi a Racine-i alexandrinusokat, s rappe ülteti át a diákokkal. Máskor pedig ismert meséket dolgoznak fel.

„Ha a tanárokkal nem tudnék dolgozni, abba hagynám. Eddig mindig sikerült közös nevezőt találni az együttgondolkodáshoz. Szeretek a fiatalokkal dolgozni: sokat jelent nekem az ő fiatalos szemléletük, a rengeteg ötletük, és jó látni, ahogy színésziileg felnőnek, kiteljesednek. De kisgyerekekkel nem tudnék dolgozni.”

Kőrösi Petra (33 éves színész, rendező) a magyarországi drámapedagógiai hagyományokon nőtt fel. Ezt a tudását a szakmai munkájában tovább viszi, nagy hasznát látja. Dolgozott hat évig heti 2 órában a párizsi Monod Gimnáziumban, de általános iskolásokkal is a TAP rendszerben.

„A gimnáziumban irodalomtanárokkal dolgoztam együtt, akik lelkesek és elkötelezettek voltak. Teljes művészi szabadságot adtak, év közben leginkább csak csendben figyeltek, de az évvégi bemutatóhoz önálló munkával is hozzájárultak: kiscsoportokban próbáltak a gyerekekkel. De a darab vázát én alakítottam ki a fiatalokkal. Ebben segítségemre voltak az ismert játékok is, na meg a drámás gondolkodás. Leginkább a kortárs szerzők érdekelték a csoportjaimat: Eve Ensler, Pierre Notte, Joël Pommerat stb. A helyi Jean Arp Színház adott helyet a próbáknak, így foglalkoztunk az ő programjukban megjelent darabokkal is. Ez művészileg inspiráló munka volt. Ellenben a Bondy-ban levő általános iskolásokkal másfajta igényeket kellett szolgálnom. Ez egy hátrányos helyzetben levő külváros, ahol 5-11 éves gyerekekkel foglalkoztam. Leginkább koncentrációs és magatartásbeli problémákkal találtam szembe magam, de frusztrált az a tudat is, hogy ugyanazokkal a gyerekekkel összesen csak 12 órában találkozhatok. Olyan volt ez, mint futószalagon dolgozni. Gyakran arról szólt a dolog, hogy „hogyan éljünk át egy órát orrvérzés nélkül”. Ha kialakult a kurzus végére a kommunikáció, s képesek voltak egymást meghallgatni, szakmai sikernek könyveltem el. Ebben a keretben a színház túlzott ambíció lett volna. Sokat köszönhetek a drámapedagógusi gyakorlatomnak, néha egy-egy játékkal tudtam őket sakkban tartani.”

Rögös a művészetet és az oktatást összekötő út Franciaországban is. Állandó fenyegető tényezőként kísértenek a megszorítások, a reformok, az érdekváltozások. De egy biztos: az út kitaposott, biztos, erős alapozású. Irigylésre méltó.

Sinistra

Bodor Ádám *Sinistra* körzet című regénye alapján készítette:
Hajdú Fanny

Időtartam: 75-90 perc között

Eszközök: térkép, szerepkártyák (dögcédula), hang lejátszására alkalmas eszköz, zubbony (a tanár szerephez lépéséhez)

A csoport: 16-18 éves középiskolásoknak vagy fiatal felnőtteknek ajánlott, 15 fős létszámra (a szerepkártyák számával arányosan a létszám néhány fővel emelhető)

Játékbeli idő, helyszín: valamikor a múlt században, egy erdővel, hegyekkel körbevett, más településektől elzárt kisváros

Téma: Egy zárt közösség hatalom által kiépített, de konszenzuson alapuló hiedelemvilágát megbolygatja, hogy az új vezetőség a korábbival homlokegyenest ellenkező álláspontot próbál érvényesíteni.

Tanulási terület: igazságosság, csoportdinamika, szociológia, történelem

Fókusz: Mit tehet egy csoport, ha az általa elfogadott világregend felbomlik, s már nem tudja, miben higgyen?

Ha egymást nem ismerők csoportjával játszunk: Névkör (saját névvel), majd...

Most pedig arra kérlek titeket, hogy felejtsetek el a neveteket, mert mai játékunkban senki nem az, akinek látszik, vagy akinek mondani fogja magát.

1. Kontextusépítés

Tanári narráció

Mai drámánk helyszíne Dobrin City, egy erdőktől és hegyektől ölelt, isten háta mögötti kisváros Sinistra körzetben, mely a helyi folyóról kapta a nevét. Ismeritek a Sinistra szót? Mit jelenthet, mi jut eszetekbe róla? Ötletelés, felsorolunk párat a szó jelentései közül; univerzális, változatait több nyelven használják – baljós, bal, baleset, szerencsétlenség, gyászos, vészjósló.

Ebben a kisvárosban csupa olyan ember él, aki nem önszántából van Sinistra körzetben, ide irányították, szállították vagy küldték őket – vélhetőleg politikai okokból kerültek ide. Bár ez egy kényszerhelyzet, a lakók erősen függenek környezetüktől: Sinistra és álneveik védelme biztonságot ad nekik.

Sinistrában a vezető réteg a hegyivadászok. Első emberük, Borcan ezredes kormányoz a körzetben. Az ezredes ritkán tűnik fel Dobrin City-ben, többnyire emberein vagy közleményeken keresztül kommunikál a sinistraiakkal. A lakosok félnek a hegyivadásztól, némelyek tisztelik őket, mások kritikusan állnak hozzájuk, de többnyire engedelmeskednek nekik, mert nem szeretnék, ha kitiltanák őket a körzetből. Ők döntenek a munkalehetőségekről is, amelyek erősen függenek az évszakoktól, továbbá a személyes kapcsolatoktól és a felsőbb érdekek változásaitól. A lakók igyekeznek alkalmazkodni a változékony közeghez.

Dobrin City-ben mindenki ismer mindenkit, de ritkán fordul elő, hogy ismeretségük a Sinistra körzetbe kerülésük előtti időkre nyúlik vissza. Sinistrába érkezésével mindenki új életet kezdett, a helyiek közül mindenki a vezetőség által ráruházott álnevet visel. Gyanakvás és különféle babonák szövik át a lakók hétköznapjait. Az egyik ilyen babona a csonttollú madarakkal kapcsolatos, melyek rendszerint a tél közeledtével tűnnek fel a vidéken. Sinistra lakói ilyenkor gyakran megdobálják vagy leköpik őket, félnek attól a súlyos betegségtől, melyet az ő feltűnésükkel hoznak összefüggésbe. Ez a titokzatos betegség a tunguz nátha nevet viseli, mely ellen a lakók a madarak megjelenésének időszakában minden évben megkapják a kötelező védőoltást.

Ötletroham

Milyen lehet az a betegség, amittől mindenki ennyire fél? Milyen tünetei lehetnek?

Térkép

A térképen Sinistra és azon belül Dobrin City határai, természeti adottságai, illetve a szereplők szétszórta elhelyezkedő házaik vannak feltüntetve.

Sinistra körzet egy völgyben helyezkedik el, északról a Pop Ivan ormai, délről a Kolinda-erdő határolja. A bűvópatakokkal teli erdő nyirkos barlangjaiban egy törvénytelen kívüli, szökevény család húzta meg magát a hegyivadászok elől. Nekik csapdákat állítottak a környéken.

A körzethez tartozik egy rezervátum, illetve egy erdeigyümölcs-betakarító központ, ami Dobrinban található, ez azonban néhány éve megszűnt. Az itt lakóknak a vezetőség ad alkalmi munkákat. Távolabb, Nyugaton a hegyivadászok laknak.

Szerepkártyák

A dögcédulák egyik oldalán a következőket tüntetjük fel: név, (alkalmi) foglalkozás (van, aki gyümölcsöt vagy gombát gyűjt, varr, más a folyó vízszintjét és az időjárásváltozást figyeli, de olyan is, aki üveget homályosít az épülő sinistrai börtön ablakaira), a hatalomhoz való viszonyuk. A cédulák túoldalán két kérdés szerepel, ezeket a részeket a játsszók szabadon töltik ki: hogyan, milyen körülmények között került Sinistrába, milyen titkot őriz.

Bemutatózás + kiscsoportos improvizáció

A játsszók kiscsoportjai szerepen kívül találkoznak és bemutatkoznak egymásnak. Ezt követően szerepből, az általuk egyeztetett hétköznapi szituáción belül arról beszélnek, ki hogyan került ide, illetve látták-e már jeleit idén a közeledő tunguz náthának, vagy az azt hordozó madaraknak a környéken.

Rituálé

A csoport tagjai a rendelkezésükre álló információk birtokában megalkotják saját rituáléjukat arra vonatkozóan, hogy mit csinálnak, amikor közeledik a tunguz nátha szezonja. Ha sok ötlet kerül elő, és ha nem tudnak megegyezni a résztvevők, akkor a csoportos rituálé mellett egyéni rituálék is megjelenhetnek. A kiscsoportos munka után a legérdekesebbnek vélt megoldásokról számoljunk be egész csoportos formában is.

2. Narratív szakasz

Egész csoportos improvizáció

Dobrin City főterén vagyunk, ahol már ott áll a kisbusz, aminek hátuljából a tunguz nátha elleni oltásokat szokták kiosztani. Játsszuk el, ahogy a városlakók az esedékes oltásokért gyülekeznek a főtéren.

Médianyelv, egész csoportos improvizáció

Hangszórón át hallott közleményből értesülünk róla, hogy Dobrin City vezetője, Borcan ezredes meghalt, a Pop Ivan meredélyein találták meg. Néhány napja már ott lehet, tátott szájába madarak raktak fészket. A helyiek reakciója.

Dobrin City lakosai, sinistraiak! Sinistra körzet nagytudású vezetője, Borcan ezredes váratlanul itt hagyott minket. A körzet nagy építőmesterét veszítettük el személyében éppen egy olyan időben, amikor az alapító atyák bátorságára, bölcsességére és messzetelelt képességére lett volna szükségünk. De ne csüggedjete! Az új vezetés gondoskodik róla, hogy Dobrin City lakosai a továbbiakban se szenvedhessenek hiányt semmiben. Az újonnan megalakult vezetés örömmel jelenti, hogy a rosszindulatú híresztelésekkel ellentétben a csonttollú madaraknak tulajdonított kórság nem valós veszély, ennek értelmében az úgynevezett tunguz nátha és az ez elleni oltás idén elmarad. Ismétlem: a tunguz nátha elmarad. További intézkedésekig nyugodtan térjenek vissza otthonaikba, a védőoltás...

Recsegés, majd sípolás, a hangfelvétel megszakad.

3. Mélyítő szakasz

Gyűlés (az előző egész csoportos jelenet folytatása)

Mit tegyünk most? Bízunk az új hatalomban? Kik ezek? Próbáljunk oltást szerezni? Meneküljünk?

Beépített szereplő (Coca Mavrodin karaktere – vele a drámatanár a RITUÁLÉ konvenció kiscsoportos része alatt egyeztethet. A beszépitett szereplő játékát a tanár narrálhatja, „felkonferálhatja”.)

A csoport tagja elmondja, hogy a napokban az erdőben járt és látta a szökevény család egyik tagját, aki a betegség jeleit mutatta. *A betegség jeleiként azok közül említhetne néhányat, amelyek az ötletrohamnál előke-rültek.*

Szorító körülmény (tanári szerepbe lépés, forró szék)

Megjelenik a hatalom egyik képviselőjeként, mert hallotta, hogy még mindig csoportosulás van a főtéren. Mire a riadalom? Ha van kérdésük, neki nyugodtan feltehetik.

Elmondja, hogy a Kolinda-erdő barlangjaiban bujkáló szökevény család karanténban van, elkülönítették őket, mert szembeszegültek a határozattal és megpróbálták oltóanyagot szerezni a hegyivadászoktól.

Fontos: ez egyértelmű hazugság, hiszen a határozat csak aznap jött ki, míg a beépített szereplő napokkal ezelőtt találkozott velük. Erre a csoport tagjai rávilágíthatnak.

Amennyiben a tanár jónak látja leállítani a jelenetet, vagy célszerűnek gondolja az általa játszott figurát kivenni a jelenetből, akkor szerepből hivatkozhat sürgős teendőire. Vagy a jelenet rövid leállításával narráció formájában megemlítheti, hogy egyre több hegyivadász jelent meg a téren.

Állókép: mit tegyünk most?

A csoport által szerepből vagy szerepen kívül felvázolt lehetőségek közül közösen kiválasztunk hármat, melyek közül egyet-egyet a három kiscsoportban állókép formájában megjelenítünk.

4. Reflektív szakasz

Hogyan történt? – egész csoportos improvizáció

Tíz évvel később a szereplők ismét találkoznak, ugyanebben az időszakban vagyunk, a csonttollúak megjelenése körül. Dobrin City lakói visszaemlékeznek a tíz évvel korábbi eseményekre.

MELLÉKLET

Szerepkártyák

Andrej Bodor: Béla Bundasian apja, az egyetlen, aki önként érkezett a körzetbe. Szeretne fiával együtt elmenni innen, ezért látszólag kiszolgálja a hatalmat. Aranka Westinnel és Elvira Spiridonnal is van kapcsolata. Volt már hulláőr és az erdeigyümölcs-betakarító központ fontos alkalmazottja is.

Aranka Westin: Varrónő, férje Géza Hutira. Rendszeresen találkozik Andrej Bodorral, de más férfiakkal is, akik vele javíttatják kapcájukat. Csendes és mindenben férjére hallgat, az ő véleménye mindennél fontosabb számára.

Bebe Tescovina: Nikifor Tescovina, a helyi kantinos lánya. Szerelmes a nála jóval idősebb Géza Kőkénybe. Nem tetszik neki, hogy apja, a helyi kantinos kiszolgálja a hatalmat, ő elkötelezett kritikusa minden felülről jövő irányításnak, így az apjának is.

Béla Bundasian: Andrej Bodor fia, a meteorológus segédje. Szerelme Connie Illafeld, vele azonban nem érintkezhet, titkolózniuk kell. Vágya, hogy kijátssza a hatalmat, hogy egymáséi lehessenek.

Coca Mavrodin: Karakán nő, az egykori gyümölcsbetakarító központ vezetője volt. A hatalommal közeli kapcsolatot ápolt, a központot azonban bezárták, ő pedig kegyvesztett lett és állás nélkül maradt. Azóta harcos ellenlébasa a vezetésnek.

Connie Illafeld: Gyümölcsgyűjtőgető. Csinos teremtés, Béla Bundasian szerelme. Ő is szereti a fiút, ám mivel Sinistrában nem lehetnek együtt, másokkal mulatja az időt. Könnyen alkalmazkodik a körülményekhez.

Elvira Spiridon: Gyűjtőgető asszony, főként szederre és őzlábgombára specializálódott. Severin Spiridon felesége, de egy ideje találkozgat Andrej Bodorral. Engedelmeskedik a hatalomnak, de rugalmasan kezeli azt.

Gábrriel Dunka: Kísővésű figura, az épülő sinistrai börtön szerződtette, homokkal dörzsölve üveglapokat homályosít az ablakokra. Nagyon szereti a pénzt, ezért akár hazugságra és csalásra is vetemedik. Aranka Westinbe szerelmes.

Géza Hutira: A rezervátum meteorológusa, Aranka Westin férje. Tudja, hogy feleségének viszonya van Andrejvel, ám szemet huny felette, mert utóbbi egyszer megmentette az életét. Törvényen kívül áll, a hatalom bőszi kritikusa, ellenlébasa.

Géza Kőkény: Egykori hős medvész, most a lakókkal köt kisebb üzleteket. Pártfogoltja és szolgálója a kicsit suta Hamza Petrika. Nincs rá különösebb hatással a regnáló hatalom, a belügyek nem foglalkoztatják.

Hamza Petrika: Fiatal, kicsit esetlen fiú. Ikertestvére megszökött a körzetből, ami igen megviselte. Géza Kőkény házában él, nála végez kisebb-nagyobb feladatokat. A napi gondok foglalkoztatják és bízik benne, hogy megtalálhatja elveszett bátyját.

Mustafa Mukkerman: Kamionsofőr, csütörtökönként autójával a körzeten kívülre látogat. A hegyivadászokon kívül egyedül neki van kapcsolata a külvilággal. Magányos farkas, a többiek félnek tőle, ugyanakkor fel is néznek rá. Nem ül fel a pletykáknak.

Nikifor Tescovina: A helyi kintin üzemeltetője. Három lánya van, akiket egyedül nevel, a legidősebb Bebe Tescovina. Erősen kritikus, de valójában a hatalom embere, kém.

Severin Spiridon: Elvira Spiridon férje, a hegyivadászok régi embere. Napjait kutyájával a hegyekben tölti. Kritikus, de lojális a hatalommal, melyet belülről ismer.

Zoltán Marmonstein: Egyedülálló férfi, a halottkém helyettese. Lojális a hatalomhoz, mert bízik benne, hogy magasabb pozícióhoz juthat. Hűségese, de taktikus figura.

A „Koldusopera-ügy”

Projektpedagógiai tapasztalatok a diákszínházi játszás paradoxonáról¹

Kiss Gabriella

„[...] nem támogatom azokat a nagyszabású és látványos színelőadásokat, melyekben a rendező/tanár megcsillogtathatja tehetségét és találékonyságát, a játsszók szerepe azonban az instrukciók végrehajtására korlátozódik (az ilyen előadások többsége ugyanakkor sajnos annyira látványos és szórakoztató, a vastags olyan hosszú és kitartó, hogy a szülők, tanfelügyelők, pedagógusok, mecénások könnyen meggyőzhetőek a látottak oktatási hasznáról).”²

Gavin Bolton tézise a dráma- és színházpedagógia, illetve a kortárs diákszínházi játszás közismert elméleti előfeltevése egyike a mindennapi gyakorlat legnehezebben teljesíthető elvárásainak. Az idézet ugyanis nem csupán azt a (pedagógiai) hozzáállást szorgalmazza, hogy a tanulók színházi aktivitását tudás és tapasztalat megszerzésére használó rendezők/tanárok észrevegyék a tanulási folyamat azon dinamizmusait, amelyek megzavarják, mi több: önmaga ellen fordítják az adott projekt személyiségformáló intervencióját, és megfelelés-kényszerre változtatják a kollektív kreativitás zálogát: az együtt játszás örömet.³ Hanem arra a (színházelméleti) tényre is ráirányítja a figyelmet, hogy sohasem a produktum létrehozásának a vágya, hanem a produktumban megtestesülő – „művészinek”, „minőséginek”, „színházinak” vélt – nézői elvárásokhoz való viszony teremtheti meg azt a helyzetet, amikor gyerekek elkezdnek úgy rendezni/próbálni/játszatni, ahogy a felnőttekről – ez esetben profi rendezőkről és színészekről – hiszik. Vagyis a pedagógiai kudarc, illetve siker azon a facilitátori munkán múlik, amelynek célja, hogy a diákszínházi játszó tudatosan reflektáljanak egy nagyon egyszerűnek tűnő kérdésre: Milyen nézői tapasztalatok alapján, mit értek azon, hogy „színház”?

I.

A projekt színházelméleti és -történeti előfeltevései

Az egyik első színházpedagógusként számotartott Bertolt Brecht két válasszal írta bele magát az európai színház-történetbe. A közismertebb így hangzott: „A színház nem kárpótlási hivatal meg nem élt élményeinkért.”⁴ A jó okkal ismeretlenebb ez volt: „Csinálni jobb, mint érezni.”⁵ A játékosok és nézők közötti kommunikáció lehetőségeivel kísérletező színházcsináló számára ugyanis mindennapi tapasztalat volt, hogy a nézés folyamatát egy olyan dolog határozza meg, amelyről a magyar színház – tradicionális „gyávasága” folytán⁶ – vagy szemérmesen hallgat, vagy érzelmileg ítélkezik: az *apparátus*. A (művész)színháznak arról az intézményes rögzítettségéről, munkamódszereiről, befogadói szokásrendjeiről, továbbá az ezt meghatározó társadalmi diskurzusokról és materiális-technikai gyakorlatokról van szó,⁷ amelyek elsősorban szociológiai (vagyis gazdasági és politikai) okokból nem merik megkérdőjelezni az „egy drámaíró–egy szöveg–egy rendező–egy pre-

¹ A tanulmány az OH-KUT/6/2017 jelzésű kutatótanári program részeként készült, és nem jött volna létre a TRAFÓ GondolatGenerátor nevű színházpedagógiai programjának koordinátorai (Szepes Anna, Török Tímea), Kricsfalusi Beatrix, Jászay Tamás és Pusztai Mária gondolatai és természetesen a csapat nélkül.

² Gavin Bolton gondolatát idézi Kaposi László, Lipták Ildikó, Mészáros Beáta: *Tanítási dráma. A drámapedagógia a hátrányos helyzetű tanulók integrált nevelésének szolgálatában*. Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhazsnú Társaság, 2008.7.

³ A kollektív kreativitás és a dráma- illetve színházpedagógiai produktumok kapcsolatához lásd Hajo Kurzenberg: *Kollektive Kreativität: Herausforderungen des Theaters und der praktischen Theaterwissenschaft*. In: Stephan Porombka, Wolfgang Schneider, Volker Wortmann (Hg.): *Kollektive Kreativität. Jahrbuch für Kulturwissenschaften und ästhetische Praxis*. Tübingen, Francke, 2006. 53-69.

⁴ Kékesi Kun Árpád: *A rendezés színháza*. Budapest, Osiris, 2007. 168.

⁵ Kricsfalusi Beatrix: „Csinálni jobb, mint érezni”. A Lehrstück és a brechti médiaarchívum. In: Bónus Tibor, Eisemann György, Lőrincz Csongor, Szirák Péter (szerk.): *A hermeneutika vonzásában. Kulcsár Szabó Ernő 60. születésnapjára*. Budapest, Ráció, 2010. 535-549.

⁶ „A mai magyar színház gyáva. Gyáva, és ennek oka nem csupán a szubvenciók szűkös és föltételes mivoltában keresendő. Általában sem szeret kockáztatni. Félti a bőrét a néző dühétől, a kritikától, a szomszéd színházától, a minisztertől, az időjárástól, nagyjából mindentől.” Térey János: *Teremtés vagy semmi. Élet és Irodalom*, 2008. november 7.

⁷ Kricsfalusi Beatrix: *Apparátus/diszpozitívum*. In: K.B., Kulcsár Szabó Ernő, Molnár Gábor Tamás, Tamás Ábel (szerk.): *Média- és kultúratudomány. Kézikönyv*. Budapest, Ráció, 2018. 236.

mier–egy siker–egy haszon” professzionálisnak (vagyis „minőséginek” és „művészinak”) tekintett, patriarchális struktúráját.⁸ Ha ugyanis a színházcsinálók képesek lennének önnön „műalkotásaikra” mint kulináris értékkel és árujelleggel bíró termékekre, az „alkotóművészekre” pedig mint az adott munkafolyamat intézményes rendjében mindig is jelen lévő strukturális erőszak potenciális áldozataira tekinteni, akkor reális alternatívaként vetődhetne fel egy olyan kollektív színház(csináló)i aktivitás, amelynek során a folyamat mindegyik résztvevőjének joga és kötelessége aktívan közreműködni a paraméterek meghatározásában és megváltoztatásában.⁹

Ennek az egyenes beszéden alapuló, az agonisztikus demokrácia (Chantal Mouffe) működését modelláló és saját intézményes működésére is reflektáló színháznak az emblémája a tandarab [*Lehrstück*] brechti koncepciója, amely a „romantikus szemguvasztással” szembeállított „cselekvő nézéssel” tanít. Vagyis azzal a lehetőséggel nevel, hogy nem csak a színész, hanem a néző is játszhat – következésképp nemcsak a profiknak és az őket másolóknak van joguk a színpadhoz. Ennek a civilek, sérültek, mi több: diákok színházi megnyilvánulását lehetővé tevő gondolatnak a kontextusát az a „Háromgarasos-komplexum” alkotja, amely a *Koldusopera* című drámát nem tudta és nem is akarta függetleníteni az azt „publikáló intézményektől”.¹⁰ Vagyis az Elizabeth Hauptmann és Bertolt Brecht nevével jegyzett írói munka szétszalazhatatlanul összekapcsolódott a Theater am Schiffbauerdamm (későbbi Berliner Ensemble) új igazgatójának azzal a szándékával, hogy az 1928/1929-es évadot egy közönségsikerrel nyissa meg; az Eric Engel nevével fémjelzett próbafolyamattal; az 1928. augusztus 31-én lezajlott premier sikerével; a Weill-Brecht songok önálló karrierjét elindító hanglemez-ipparral; az előadásról készült filmfelvétellel és az annak köszönhetően ránk maradt ötven fényképpel; a Brecht által elkezdett, majd Balázs Béla, Vajda László és Lania Leo által befejezett forgatókönyvvel; G. W. Pabst filmjével (1931); a Nero-Filmvállalat elleni perrel, a *Háromgarasos regénnyel* (1934) és az említett apparátusok kapcsolatát elemző *Koldusopera-per* című esszével (1931).¹¹ A *Koldusopera* tehát a huszadik század első médiaarcheológiai és színházszociológiai kísérletének lenyomata. Olyan „ügy”, amely érzékileg tette megtapasztalhatóvá, hogy egy felnőtten gondolkozó és demokratikusan működő színházalkotó közösségnek nemcsak lehetősége, hanem kötelessége tudatosítania működésének keretfeltételeit, s ezért joggal vizsgálhatja újra és újra felül saját tevékenységének előfeltevéseit.

II.

A projekt előkészítő fázisa – a projekt fókuszkérdései

A projekt címe	<i>A Koldusopera</i> -ügy (XIV. Kerületi Szent István Gimnázium)
A projekt megvalósulása	2019. június 11-14.
A projekt szerzője	Dr. habil. Kiss Gabriella (tanár, színháztörténész)
A projekt közreműködői	Bóka Gábor (tanár, színházi kritikus), Fehér Tamás, Gyulai Marci (tanársegédek, 11. évfolyamos diákszínjátósok)
A projekt jellege	Komplex dráma- és színházpedagógiai projekt
A projektben résztvevők	11-12. évfolyam, max. 20 fő, alapfokú drámás előképzettség
Időtartam	Kb. 2x120 + 19x5+ 2x45 perc

A projekt a Szent István Gimnáziumban harminc éves múlta visszatekintő, a diákok innovációit és művészi autonómiáját messzemenőig tiszteletben tartó színjátszás egyik legnehezebb pillanatára reagált.¹² Arra a helyzetre, amikor az intézmény vezetőjének és a művészetpedagógiai tevékenységeket koordináló tanároknak már nemcsak oktató-nevelői, hanem erkölcsi kötelessége volt elérni, hogy a *Padlás*, *A dzsungel könyve*, *A Pál utcai fiúk*, a *Semmi* és az *Amadeus* sikerén szocializálódott közösség legalább önmaga számára feltegye az alábbi kérdéseket: Mit értünk azon, hogy művészsínház? Milyen lehet a diákszínjátszás és a művészsínház viszonya? Mennyi energiát és erőszakot szavatol a művészsínházi minőség akarása? Kiknek és milyen alapon van joga belépni a diákszínjátszás játékterébe? Mit jelent egy diákszínjátós közösség számára a kudarc és a siker?

⁸ A Devising Theatre és a dráma- illetve színházpedagógiai produktumok kapcsolatához lásd pl. Wolfgang Sting: Devising Theatre In. Gerd Koch, Marianne Streisand (Hg.): *Wörterbuch der Theaterpädagogik*. Uckerland, Schibi, 2003. 73-74.

⁹ A 2018/2019. színházi évad három ilyen előadásának és a színházpedagógia produktumok kapcsolatához lásd Kiss Gabriella: A Z generáció színháza, avagy a dráma- és színházpedagógia színeváltozása. *Játéktér*, 2019/4. (megjelenés előtt)

¹⁰ Bertolt Brecht: *Színházi tanulmányok*. Budapest, Magvető, 1969. 415. ford. Eörsi István, Imre Katalin, Vajda György Mihály, Walkó György.

¹¹In. Bertolt Brecht: *Irodalomról és művészetéről*. Budapest, Kossuth, 1970. 93-148. ford. Sós Endre.

¹² Vö. Bellai László: Hagyomány, innováció és csapatépítés a budapesti Szent István Gimnáziumban. <https://hogyan-mondjamelneked.hu/pedagogiai-hozzaadott-ertek/2019/01/28/hagyomany-innovacio-es-csapatepites-a-budapesti-szent-istvan-gimnaziumban> (2019.07.07.)

A tizenhét-tizennyolc évesekből álló csapat ugyanis úgy döntött, hogy 2020 áprilisában bemutatja Bertolt Brecht *Koldusopera* című művét.

IDŐTARTAM	MUNKAFORMÁK
120 perc	Spontán vitává alakuló, kötetlen beszélgetés a tervezett <i>Koldusopera</i> előadás két diákrendezőjével, amelynek kiinduló kérdései az alábbiak:
A projekt előtt két hónappal	<ul style="list-style-type: none"> • Miért akarsz rendezni? • Miért ezt a művet szeretnéd megrendezni?

Körülbelül ezzel párhuzamosan dőlhetett el, hogy 2019 nyarán a Szegedi Szabadtéri Játékok a *We will rock you*, a *Szerelmes Shakespeare* és a *Titanic* után egy „Brecht-musical”-lel kívánja szórakoztatni a nyári közönséget.¹³ A Bocsárdi László rendezte *Koldusoperának* ez a műfaji megjelölése két szempontból is önbejelentő gesztus. Egyfelől egyértelművé teszi, hogy Brecht recepciótörténetének „szemétkupaca” immár végérvényesen elborította azt a *színházcsinálót*, akinek mintanézője ellent akar és tud állni a *színház* nevű szellemi kábítószer-kereskedelemnek.¹⁴ Másfelől hogy a *Koldusopera* esetében reménytelen, sőt: alapvetően elhibázott vállalkozás nem tudomást venni arról a tényről, hogy a legtöbbet játszott és legnépszerűbb Brecht-dráma hatás-történetét olyan előadások is írják, amelyek a huszadik század egyik lehangosabban ketyegő „esztétikai gyújtóbombáját” „egy „félresikerült Richard Strauss” „habcsókjaként” tették eladhatóvá és fogyaszthatóvá.¹⁵

Ily módon nem meglepő, hogy a Vígszínház musicalsikerein felnőtt diákszínjátékosok is a műfaj jólfésült „jólmegecsináltsága” felől közelítették meg a drámát. Vagyis egy olyan színház(történet)i hagyományt követnek, amely nem a Kassák-féle Munka-kör 1929 szilveszter esti zártkörű rendezvényét,¹⁶ hanem a Vígszínház 1930. szeptember 6-i *A koldus operája* című produkcióját tekinti a Brecht-dráma hazai ősbemutatójának.¹⁷ Következésképp egy olyan emlékezetpolitika ártatlan áldozatai voltak,¹⁸ amely annak ellenére (vagy talán épp azért) nem beszél az Esplanade Szálló halljában megszülető és a fabulát megszakító songokat színre vivő előadásról, mert az egy évvel a Berliner Ensemble sikere után megvalósította Heiner Müller csak 1980-ban megfogalmazott imperatívuszát, mely szerint „Brechtet felhasználni anélkül, hogy kritizálnánk, árusítás”.¹⁹ Következésképp a 2019 júniusában megvalósult projekt dráma- és színháztörténeti fókuszkérdése ez volt: Milyen eszközökkel mutathatunk rá annak a dramaturgiának a sajátosságaira, amely mindig azzal a színházzal szemben fejt ki erőt, „amelyik olyan, amilyen és úgy működik, ahogy”.²⁰

Az „ellenállás (színház)esztétikájának” horizontjából rögtön központi kérdéssé vált a témaválasztás politikussága és a „nyomorultak nyomorultjainak” ábrázolásmódja.²¹ A beszélgetések során egyértelművé vált, hogy paradox helyzetet teremt az elitgimnazista közönség szociális érzékenyítésének (üdvözlendő) igénye és a koldusok, tolvajok, kurvák kamaszfantázia általi (megengedhetetlen) megtestesíthetőségében rejlő veszé-

¹³ Kurt Weill, Bertolt Brecht: *Koldusopera*. R. Bocsárdi László, Tamási Áron Színház, 2019.

¹⁴ „Figyelemre méltó, hogy a brechti szemétkupac rövidebb életűnek bizonyult, mint a wagneri, mindkettőt elborította recepciójuk hulladéka.” Einar Schleaf: Formakánon kontra koncepció. In. Jákfalvi Magdolna (szerk.): *A 20. századi magyar színháztörténeti kánon alakulása*. Budapest, Balassi, 2011. 264. ford. Kiss Gabriella.

¹⁵ Molnár Gál Péter: *Koldusopera, avagy hogyan lesz esztétikai gyújtóbombából habcsók?* *Mozgóvilág*, 2006/7. 42.

¹⁶ „Balogh Vilma, az első magyar újságírók egyike szervezte 1929 szilveszterén az Esplanade Szálló egyik termében azt a tarka estét, amelyen a Kassák-féle Munkakör tagjai bemutatták a *Dreigroschenoper* keresztmetszetét. Justus György (1898-1945), zeneszerző és zeneesztéta, a Munkakör keretein belül működő a Munka Kultúrstúdiójának Népdalköre vezetője, Nádass József költő segítségével fordította le a dalokat. ’Justus György az eredeti szöveget ültette át, kihangsúlyozva benne a társadalmi osztálykülönbségek harcát’ – írja Tiszay Andor a már említett tanulmányban, majd így folytatja: ’Ebben a bemutatásban értelmet nyert a híres *Kanonensong* és a *Cápa-dal*, amelyet több előadáson maga Justus énekelt kölcsönvett frakkban és cilinderben. Szikár, kissé letört arcvonásaival, lelógó, petyhüdt ajkával a sivár üresség jelképe volt, a mindent bekapó kapitalista cápa. Frenetikus sikere volt.’ Ungár Júlia: *A Koldusopera Magyarországon. Színház*, 1987/6. 35. Vö. Nádass József: *Beszélgetés Karlheinz Martinnal az új színházról. Munka*, 1928/2. 35-37.

¹⁷ Bécsy Tamás, Székely György, Gajdó Tamás (szerk.): *Magyar Színháztörténet 1920-1949*. Budapest, Magyar Könyvklub, é.n. 426-427.

¹⁸ Vö. Kiss Gabriella: *A magyar színházi hagyomány nevető arca. Pillanatfelvételek*. Budapest, Balassi, 2011. 161-187.

¹⁹ Heiner Müller: Brecht zu gebrauchen, ohne ihn zu kritisieren, ist Verrat. *Jahrbuch der Zeitschrift Theater Heute*, 1980, 134-36.

²⁰ Heiner Müller: Bonner Krankheit. *Theater der Zeit*, 2004/11. 4.

²¹ A *Koldusopera* szövegét Vas István fordításában idézem.

lyek. Tehát etikai problémaként vetődött fel, pedagógiai feladattá vált, és egy érzékenyítő-mentalizáló projektben artikulálódott a ma már csak a dráma érettségi részét alkotó tananyag: Mi az elidegenítés lényege? Hogyan működik az a V-effektus, amelynek révén a színház nem az ismeretlent próbálja megragadni, hanem az ismertet különössé tenni, hiszen, ha valami túl ismerős a számunkra, az általában láthatatlan marad, ugyanis fel sem figyelünk rá? S ha az elidegenítés célja az ismerősnek hitt dologra vetett idegen pillantás kialakítása, akkor az miért egyeztetetlen össze azoknak az (elsősorban filmes) sztereotípiáknak a másolásával, amelyekkel a fővárosi középosztály jól szituált gyermekei azonosítják a társadalom peremén élőket? E kérdések feltevését nehezítette meg az a tény, hogy a tanulók (Robert Wilson 2007-es rendezésének *trailer*étől eltekintve²²) csak olyan felvételekhez jutottak hozzá, amelyek az illúziószínház eszközeivel fényképezték színpadra a láthatóság rendjében (Rancière) csak idősödő *clown*ként (Peachum), intellektuális macsóként (Bicska Maxi) illetve szexshopok fehérenműkollekcióit viselő milfként (Kocsma Jenny) beengedett alakokat. Ily módon kizárólag a dráma szövegének szoros olvasatára bízhattuk, hogy megértik: a brechti színház azért politikus, mert a naturalizmus és a kurtizánromantika hagyományával való szakítás emelte ki az alvilág gyermekeit a láthatatlanságból. Vagyis a projekt **szociológiai fókuszkérdése** ez lett: Milyen csoportos játéktevékenységek révén lehet olyan képzeletbeli (fiktív) világokat felépíteni, amelyben a résztvevők valós problémaként találkoznak a „nyomorultak nyomorultjainak” világával, és ezekből a találkozásokból valós tudásra és tapasztalatra tesznek szert.

A tudás és tapasztalat „valódisága” mindenekelőtt az ítékezés attitűdjének megingatását jelentette. Ezért is volt fontos a projekt előkészítését a tanulók kérdéshorizontjainak megismerésével, a dráma észlelő olvasata során megfogalmazódó problémák feltérképezésével folytatni.

IDŐTARTAM	MUNKAFORMÁK
120 perc	Kötetlen beszélgetés a résztvevőkkel az elolvasott műről, amelynek kiinduló kérdései az alábbiak:
A projekt előtt egy hónappal	<ul style="list-style-type: none"> • Mi nehezíti, illetve könnyíti meg, hogy azonosulj az általa majd játszandó alakokkal? • Mit változtatnál (húznál, rövidítenél, írnál át) a darabban?

A csaknem két óra hosszú beszélgetés során vált a diákszínjátszók számára is egyértelművé, hogy tényleg nincs sem valós tapasztalatuk, sem valós tudásuk a dramatikus alakok viszonyrendszerének kontextusáról, következésképp csak „technikailag” és külsődleges jegyek révén tudnak közelíteni a szerepekhez. Értő olvasóként viszont az alábbi két kérdéssel tudták megszólaltatni a művet: Miért érezném magamat jól, mi több: biztonságban a Peachum, Maxi és Jenny körül kialakult közösségekben? Milyen kérdéseket vet fel a szereplők erkölcsi megítélése kapcsán a mű nyitott vége: a királynő lovasfutárjának érkezése? Következésképp a projekt **etikai fókuszkérdése** a diákokban felmerült problémaként fogalmazta meg a „Második koldusfinálé” sorait: Igaz-e, hogy „az ember abból él, hogy oly gyakorta / Nem tudja, hogy ember lehetne már.”

III. A projektfeladatok leírása

IDŐTARTAM	MUNKAFORMÁK
I. „Előbb a has jön, aztán a morál.” – De tényleg...?! (A dráma emberképe és a polgári morál)	
1. nap délelőtt	
15 perc	Bemelegítő játéksor (összeállítja és levezeti két diákszínjátszó)

²² Kurt Weill, Bertolt Brecht: *Die Dreigroschenoper*, R. Robert Wilson, Berliner Ensemble, 2007. <https://www.youtube.com/watch?v=nv2SiBcE9dM> (2012.07.01.)

30 perc	<p>Asszociációs körök</p> <p>A diákok három csoportra oszlanak, és 5 perc alatt csomagolópapírra írják asszociációikat a <i>Koldusopera</i> első szerzői instrukciói kapcsán:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Koldusok koldulnak.” • „Tolvajok lopnak.” • „Kurvák kurválkodnak.” <p>Ezt követően saját maguk különböző színekkel jelzik, hogy az asszociációk mennyire mély erkölcsi/társadalmi tartalommal bírnak. A munkát a tanár kérdésekkel segíti, ugyanis a továbbiakban ezekkel a fogalmakkal játszunk.</p>
15 perc	<p>Ateista fogorvos (játékadaptáció)</p> <p>Az egymással szemben álló diákpárok egymásnak játsszák el a tanár által választott, morális érzékenységet legkevésbé sértő (ezért elviccelhető, elhülyéskedhető) fogalmakat.</p>
30 perc	<p>Történetmesélés zenére (improvizáció)²³</p> <p>A diákok háromfős csoportokat alkotnak, és megbeszélik a történetmesélés sorrendjét. 30 másodperc felkészülést követően a hallott zenerészlet hangulatára kell rövid történetet improvizálniuk a tanár által választott, morális érzékenységet esetleg sértő fogalom kapcsán.</p>
45 perc	<p>Jelenetalkotás zenére (improvizáció)²⁴</p> <p>A diákok ismét háromfős csoportokat alkotnak. 5 perc felkészülést követően a hallott Brecht-song részletének (refrénjének) hangulatára kell rövid jelenetet improvizálniuk a tanár által választott, látens vagy manifeszt erkölcsi állásfoglalást igénylő fogalom kapcsán.</p>
60 perc	<p>Fórumszínház (improvizáció)</p> <p>A projekt első fázisát lezáró és második fázisát előkészítő három jelenet a Tízparancsolat három pontját és az azon alapuló törvények relativizálhatóságának kérdését járja körül. A három tanulói csoport tulajdonát alkotó figurák tizenkilenc évesek. A tanár a törvénysértés erkölcsi vonatkozásaival szembeesítő felnőtt szerepét játssza.</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Ne lopj” Erika/Erik elemelt tízezer forintot az osztálytársának pénztárcájából, de rajtakapták. A jelenet Béla bá, az igazgató irodájában játszódik, miközben mindketten a tanuló szüleit várják.²⁵ • „Ne hazudj, mások becsületében kárt ne tégy!” Petra/Péter édesanyja takarítás közben megtalált egy doboz gyanús illatú cigarettát. A jelenet anya és közte játszódik, miután a gyerekek hazaértek a moziból.²⁶ • „Mások tulajdonát ne kívánd!” Miklós/Melcsi cukrot öntött a szomszéd traktorjába. A szintén östermeléssel foglalkozó apa megtéríti a kárt, de az anyagi teher egy részét gyermekének kell vállalnia.²⁷

²³ A projekt kitalálásában közreműködő diákok ajánlására: Meghan Trainor: *Me too*, Selena Gomez: *Love You Like A Love Song Baby*, Christina Aqueleira: *Candyman*, Vanessa Carlton: *A Thousand Miles*, A Great Big World & Christina Aguilera: *Say Something*, SKRILLEX: *Bangarang feat Sirah*, AronChupa: *I'm an albatraz*, The Nightmare Before Christmas - *This is halloween*, Grace: *You Don't Own Me*

²⁴ *Cápa-dal, Peachum reggeli korálja, Kalóz Jenny, Ágyú-dal, Féltekenységi duett, Második koldusfinálé, Salamon-dal, Ballada, melyben Macheath mindenkitől bocsánatot kér*; <https://www.youtube.com/watch?v=dvCSuWN4eZc> (2019.06.10.)

²⁵Szerepkártyák: Erika/Erik tizenkilenc éves; jó nevű vidéki gimnázium végzős tanulója; státusza az osztályban átlagos, elfogadott; van egy tartós kapcsolata; van egy zenekara. Béla bá, negyvenhét éves, kémia-földrajz szakos tanár, nyolcadik éve a konzervatív szellemiségű gimnázium igazgatója.

²⁶Szerepkártyák: Petra/Péter tizenkilenc éves; jó nevű vidéki gimnázium végzős tanulója; státusza az osztályban átlagos, elfogadott; imádja a kishúgát; informatikusnak készül. Édesanyja (Ildikó) negyvenéves, egyedülálló anya, könyvvizsgáló.

²⁷Szerepkártyák: Miklós/Melcsi tizenkilenc éves; jó nevű vidéki gimnázium végzős tanulója; státusza az osztályban átlagos, elfogadott; imádja a nyelveket és az utazást, pszichológusnak készül. Édesapja (Gábor) ötvenéves, östermelő, háromgyerekes családapa, a konzervatív családmodell híve, rajong a lányáért.

30 perc	<p>Levezető fázis: ventilálás</p> <p>A levezető beszélgetés során nem a történetek és a jelenetek minőségére, hanem a spon-tán értékállításokra és az emberek együttélését szabályozó, közösségi törvények vi-szonylagosságára, megváltoztathatóságára és annak következményeire irányítjuk a fi-gyelmet. Továbbá itt érdemes utalni az „előbb a has jön, aztán a morál” tézis értelme-zésének (nem csak marxi) lehetőségeire.</p>
<p>1. nap este és a 2. napra virradó éjjel (Helyszín: az iskola padlása és tornaterme)</p>	
60 perc	<p>Bemelegítő fázis: padlásjárás</p> <p>Az iskola patinás, régi épületének padlása a bezártság élményével és a kosz, a büdös, a meleg megtapasztalásával mozdítja ki a tanulókat komfortzónájukból. A projektnek ez az élménypedagógiai szakasza értelmezhető metaforaként (a <i>Koldusopera</i> társa-dalmi helyzetükből kimozdulni képtelen alakjainak bezártsága), de tekinthető egyszerű csapatépítésnek is – következésképp elhagyható.</p>
30 perc	<p>Szoros szövegolvasás</p> <p>A Kocsma Jenny árulását kontextualizáló három song közös, értelmező olvasása, tanu-lói kérdések megválaszolása</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Ballada a nemi rabszolgaságról” • „Striciballada” • „Salamon-dal” <p>Megjegyzés: Kocsma Jenny alakjára a projekt fókuszkérdései miatt esett a választá-sunk (mindenképp tudatosítani akartam, hogy milyen veszélyekkel járhat, ha ka-maszfiúk által instruált kamaszlányok kamaszközönség előtt játsszák el a turnbridge-i bordély lakóit). Ugyanakkor a projektnek ez az alakértelmezést elősegítő fázisa elvé-gezhető Bicska Maxi, Peachum vagy Tigris Brown szerepére koncentrálva is.</p>
60 perc	<p>Szerep a falon</p> <ul style="list-style-type: none"> • A tanulók húsz perc alatt három csoportban elkészítik Kocsma Jenny facebook-adatlapját. A témára és a korosztályi sajátosságokra való tekintettel tanári döntés, hogy a nemi összetételt tekintve vegyes vagy homogén csoportok képződését szorgalmazza. Fontos hangsúlyozni, hogy a lehető legtöbb facebook-szempontra térjenek ki (hobby, idézet, követés), hiszen ez elősegíti az előítéletek megkérdőjelezését. • A közös megbeszélés során fontos, hogy a tanár olvassa fel az adatlapokat (vagyis még véletlenül se kerüljön tanuló az örömlány szerepébe). Az azonos és eltérő jegyek összevetésénél érdemes kitérni a kocsmajennyk korára és felhívni a figyelmet a szexista-macsó diskurzus (valószínűleg domináló) sztereotípiáinak bántóan buta voltára. • Ezt követően tanulói kérdésekből kiindulva lehet kultúrtörténeti ismereteket megosztani az 1920-as évek nőképéről, a bordélyok legális voltáról, Maxi és Jenny gyereke kapcsán az abortusz akkori lehetőségeiről stb. Fontos hangsúlyozni annak a maga korában botrányos egyenes beszédnek a jelentőségét, amellyel Brecht tabukat sért meg azzal, hogy irodalmi szöveg részévé teszi a polgári közönség számára pl. láthatatlan fehérneműk erotikus hatását, vagy hogy drámai (színpadi) szituációt teremt <i>Villon önmagáról és Vastag Margot-ról szóló balladájából</i>. Továbbá érdemes meghallgatni a songokat, és kitérni arra, hogy Kurt Weill zenedramaturgiája a maga bensőséges hangvételével (olykor kifejezetten a romantika stílusára utaló allúzióival) hogyan és miért ellenpontozza ezt a versszöveg szintjén üzleti alapon és racionálisan működő világot. <p>Megjegyzés: érdemes tudatosan annyi rokon értelmű kifejezést használni a „kurva” szóra, amennyit csak tudunk!</p>

30 perc	<p>Belső hangok vitaszínházi formában</p> <ul style="list-style-type: none"> • A félhomályban(!) a tanulók aszerint ülnek le, hogy mit tanácsolnának Kocsma Jennynek: árulja el Bicska Maxit, vagy ne. Érdemes figyelmeztetni őket az alábbiakra: <i>(i)</i> a három songból megismertük az alak világnézetét, értékrendjét; <i>(ii)</i> a drámának azon a pontján vagyunk, amikor a tenyérjósítás egyértelművé tette, hogy Maxi Pollyról igen, míg Jennyről nem tudja elképzelni, hogy elárulja; <i>(iii)</i> az árulás a <i>Striciballada</i> előtt történik meg: „<i>Mialatt Mac énekel, Jenny jobbra az ablak előtt megáll, és int Smith rendőrnek. Majd Peachumné is csatlakozik hozzá. Mindhárman ott állnak a lámpa alatt, és figyelik a házat.</i>) • A tanár leül a tanulók elé és felveszi Kocsma Jenny szerepét. E/1. személyben elmondja, hogy nehéz döntési helyzetben van: érvek/ellenérvek mentén szeretne mérlegelni, és ebben kéri a tanulók segítségét. A diákok egyenként fogalmazzák meg a véleményüket, a tanár pedig E/1. személyben, dilemmaként megfogalmazott belső gondolatként, hatásosan rövid mondatokban hangosítja ki azt. A játék alatt a tanulók bármikor átülhetnek a másik csoportba, ha véleményük megváltozott. <p>Megjegyzés: amikor a tanulók kifogytak az érvekből, érdemes még egyszer figyelmeztetni őket a véleményváltatás lehetőségére, majd már a szerepből kilépve, egzaktan közölni a többségi döntést (pl. „Tehát 2019. június 11-én a Szent István Gimnázium drámaprojektje úgy döntött, hogy...”).</p>
30 perc	<p>Befejezetlen mondatok (játékadaptáció)</p> <p>A teljes sötétben(!) a két tanár leül a diákokkal szemben. A tanulók felállhatnak, és valamelyikük fülébe súghatják az alábbi mondatok egyikének befejezését:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Akkor éreztem magam árulónak, amikor... • Akkor éreztem magam elárulva, amikor... • Akkor éreztem, hogy nincs választásom, amikor... <p>A két tanár egymással párhuzamosan, késleltetett médiumként működik: lehetőleg szó szerint és hangosan ismétlik el a mondatokat, de kizárólag csak akkor, amikor a személyes történetét kimondó tanuló már messze jár.</p> <p>Megjegyzés: a tanuló anonimitásának védelmében fontos a teljes sötétség és az, hogy a tanár képes legyen egyszerre két-három mondatot is megjegyezni. Fontos az időzítés is: egyfelől ki kell várni, amíg a tanulók bejárnak a „játékba”, másfelől túl sokáig sem érdemes húzni, hiszen semmiképp sem szabad, hogy kényszerként éljék meg a projektnek ezt a személyes történetek felé elmozduló – épp ezért kockázatos – részét.</p>
60 perc	<p>Beszélj róla!</p> <p>A játék csak és kizárólag két nemileg homogén csoporttal valósítható meg, a tanulókkal azonos nemű tanárok irányításával. A két szoknyás mézeskalácsbáb formájúra vágott csomagolópapíron az alábbi Brecht-idézet olvasható: „nagy szépsége, az volt az oka – Boldog, ki ettől távol áll!” (<i>Salamon-dal</i>). A beszélgetés témája: Mikor gondoljuk egy kortársunkról úgy, hogy áruba bocsátja önmagát. A papír egyik oldalán a saját (női/férfi) véleményeinket kell egy-egy mondatban megfogalmazni, a másik oldalára az ellentétes nemű csoport feltételezett válaszait kell írni. Ennek a beszélgetésnek semmiképp sem a „nők ősi mesterségéről”, hanem olyan megélt helyzetekről kell szólnia, amikor egy cél érdekében visszaéltünk adottságainkkal, vagy elveinket értékállításnak adtuk el.</p> <p>Megjegyzés: ez a projekt második fázisát lezáró játék lehetőség arra, hogy összefoglaljuk az „előbb a has jön, aztán a morál” kérdéskör kapcsán szerzett tudásainkat. Ugyanakkor sikere nagyon függ a csoport felnőtségétől, érettségétől – vagyis kockázatos. Nagyon fontos, hogy az életkori sajátosságnak tekinthető (ám ez esetben könnyen bántóvá váló) poénkodás elkerülése végett a két csomagolópapír szembesítésére csak azonos nemű csoportok jelenlétében és csak tanári mediációval kerülhet sor.</p>
30 perc	<p>Levezető fázis: esti mese Bertolt Brecht-versek felolvasása</p>

II.
„Testvéredet áruld gazul! A hitvesed add vigan el!” – De tényleg... ?!

2. nap délelőtt
A dráma viszonyrendszere

15 perc	Bemelegítő játéksor (összeállítja és levezeti két diákszínjátészó)
20 perc	<p>Egyperces interjú és rapid randi (játékadaptáció) A tanulók kihúzzák a <i>Koldusopera</i> dramatikus alakjainak neveit (fontos, hogy a mellékszereplők is benne legyenek a kalapban). Az ő nevükben mesélnek olyan (a tanár által közölt) mindennapi témákról, mint pl. első napom az iskolában; legjobb nyári emlékem; legszebb karácsonyom; amikor először főztem; első keresetem; a legjobb ajándék, amit kaptam stb.</p> <p>Megjegyzés: érdemes a játék előtt tisztázni, hogy mindenki tudja-e, a darab melyik alakjáról van szó.</p>
60 perc	<p>Kollektív történetmesélés szerepben (improvizáció) A tanulókat hat csoportra osztjuk, és egy kalapból kihúzzák a főszereplők neveit – inentől az adott alak kollektív tulajdon. Tíz perc felkészülés után és a dráma ismeretében kell elmesélniük az alábbi történeteket:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jonathan Jeremiah Peachum: Az első pofon, amit kaptam • Celia Peachum: Az első csalódás • Polly Peachum: Amikor először hazudtam • Bicska Maxi: Amikor tényleg nagyon féltem • Tigris Brown: Az első pofon, amit adtam • Kocsma Jenny: Az első csók <p>Megjegyzés: egyfelől érdemes a teljes nevén említeni a szereplőket – adott esetben arra is ki lehet térni, hogy (i) ezek mennyiben beszélőnevek, illetve (ii) miért fontos, hogy a drámában a koldusoknak, a tolvajoknak és a kurváknak is van vezeték- illetve személynéve. Másfelől a történetek meghallgatása után(!) érdemes megbeszélni, hogy mennyiben lett volna más a történet, ha a csoport figyelembe veszi, hogy Peachum milyen jól ismeri a Bibliát (<i>Reggeli korál</i>) és „nagyra becsüli” Shakespeare-t; Peachumné alkoholista; Polly az esküvőn <i>Kalóz Jenny</i> történetével azonosul, és rá egy napra keménykezü üzletasszonnyá válik; Maxi és Brown megjárták a háborút (<i>Ágyúdál</i>), Jenny pontosan tudja, mit jelent megöregedni (<i>Salamon-dal</i>).</p>
60 perc	<p>Csoportos élőképsor</p> <ul style="list-style-type: none"> • Először tisztázzuk, hogy a klasszikus drámákban az alakok közötti kapcsolatok rendszerét a barátok, ellenségek, szerelmesek, szülők és gyerekek, urak és szolgák közötti viszonyok alkotják. Miután belátjuk, hogy a <i>Koldusopera</i> (és a modern) dráma esetében épp az az izgalmas, ahogy megkérdőjeleződnek ezek a stabil kategóriák (és értékállítások), kimondjuk, hogy Brecht drámájában <ul style="list-style-type: none"> – Peachum, Peachumné és Polly között szülő-gyermek viszony (is) van, – Peachum és Bicska Maxi ellenségek (is), – Bicska Maxi és Tigris Brown barátok (is), – Bicska Maxi, Polly, Lucy és Jenny között szerelmi viszony (is) van. • A tanulókat négy csoportra osztjuk, és egy kalapból kihúzzuk az előbb említett viszonyokat. 15 perc felkészülés után az alábbi paraméterekkel kell négy csoportos élőképsort csinálniuk: <ul style="list-style-type: none"> – a Peachum család POLLY SZÜLETÉSEKOR – AMIKOR POLLY HAT ÉVES – A DRÁMA BELSŐ IDEJÉNEK VÉGÉN – 10 ÉV MÚLVA – Peachum és Maxi AMIKOR ELŐSZÖR HALLOTTAK EGYMÁSRÓL – A DRÁMA BELSŐ IDEJÉNEK ELEJÉN – A DRÁMA BELSŐ IDEJÉNEK

	<p>VÉGÉN – 10 ÉV MÚLVA</p> <ul style="list-style-type: none"> – Maxi és Brown AMIKOR ELŐSZÖR TALÁLKOZTAK – A FRONTON – A DRÁMA BELSŐ IDEJÉNEK VÉGÉN – 10 ÉV MÚLVA – Maxi, Polly, Lucy és Jenny TIZÉVESEN – A FÉLTÉKENYSÉGI DUETT IDEJÉBEN – A DRÁMA BELSŐ IDEJÉNEK VÉGÉN – 10 ÉV MÚLVA <p>Megjegyzések: egyfelől (bár alapfokú drámás előképzettség estében elvárható, hogy a tanulók tudják: az élőkép konvenció a sűrítés absztrakt eszköze) érdemes a felkészülés előtt elmondani, hogy mindenekelőtt a viszonyok belső tartalmának változását tudatosítsák önmagukban. Másfelől segít, ha a képek címét a tanár mondja, s ezzel diktálja az „exponálás” ritmusát. Továbbá fontos a képsorok közös megbeszélését mindig azzal befejezni, hogy „tehát a csoport szerint 10 év múlva...”.</p>
45 perc	<p>Human Resource (kisjelenetek)</p> <ul style="list-style-type: none"> • A projekt II. fázisának utolsó játéka előtt tisztázzuk, hogy a <i>Koldusopera</i> alakjai közötti kapcsolatokat egy, a klasszikus drámákban ismeretlen, de a polgári értékrend szempontjából nagyon fontos tényező: az üzlet, a haszon befolyásolja. • A tanulókat három csoportba osztjuk, és egy kalapból kihúzzák az alábbi három cégnevet: <ul style="list-style-type: none"> – Peachum and Co. – Maxi and Co. – Jenny and Co. <p>20 perc felkészülés alatt el kell készíteniük az adott cég promóciós anyagát. Vagyis bármilyen formában, műfajban (interjú, promóciós videó stb.) arról kell meggyőzni a többieket, hogy érdemes itt dolgozni.</p> <p>Megjegyzések: egyfelől fontos hangsúlyozni, hogy a cégek nem klienseket, hanem munkatársakat toboroznak. Másfelől – mivel ez a játék pontosan jelzi számunkra, hogy a tanulók megértőbbé, érzékenyebbé, problémacentrikusabbá váltak-e a sztereotípiák révén automatikus elitélt és kirekesztett koldusok, tolvajok, kurvák iránt – a tanárnak résen kell lennie, és adott esetben (a DIE tanári szerepkategóriák ismeretében) beavatkozni-reagálni.</p>
15 perc	<p>Levezető fázis: szövegértelmezés</p> <p>A levezető beszélgetés során a szerzett tapasztalatok birtokában olvassuk újra a <i>Koldusopera</i> híres sorait: „<i>Hölgyeim és uraim! Hanyatló osztály hanyatló képviselőjét látják maguk előtt. Minket, polgári kisiparosokat, akik derék feszítővasainkkal a kis boltosok nikkellkasszáit dolgozzuk meg, elnyelnek a nagyvállalkozók, akik mögött ott állnak a bankok. Mit számít egy tolvajkulcs egy részvényvel szemben? Mit számít egy bankrablás egy bankalapítással szemben? Mit jelent egy ember meggyilkolása, szemben egy ember alkalmaztatásával? Polgártársak, ezzel búcsút veszek önöktől. Köszönöm, hogy eljöttek. Önök közül néhányan rendkívül közel álltak hozzám. Az, hogy állítólag Jenny jelentett föl, rendkívül meglep. Ez világos bizonyítéka annak, hogy a világ nem változik. Több kedvezőtlen körülmény összetalálkozása vezetett a bukásomhoz. Rendben van – elbukom.</i>”</p>
<p>III.</p> <p>„A világ nem változik.” – De tényleg...?!</p>	
<p>3. nap délelőtt</p> <p>„Tisztelt közönség, kulcsot te találsz, mert kell jó végnek lenni, kell, lenni muszáj!”</p> <p><i>(A szecsuanai jólélek)</i></p>	
15 perc	Bemelegítő játéksor (összeállítja és levezeti két diákszínjátészó)

30 perc	<p>Tanári közlés</p> <p>Mivel a projektnek ez a fázisa egyetlen egy játékra épül, érdemes egyértelművé tenni a brechti színház politikus voltát. Elméleti síkon nem nehéz megérteni, hogy az epikus színház nézője nem révületbe esve sír vagy nevet, hanem az előadás alatt azért figyel, azért alkot véleményt, hogy a színházból kilépve, a környezetéért és a társadalomért felelősséget érző állampolgárként döntsön és cselekedjen. Vagyis ne abszolútnak és öröknek lássa a körülötte lévő világot, hanem változónak, változtathatónak és kritizálhatónak. A Hollywood-esztétika és annak hőszain nevelkedett fiatalok számára viszont nagyon idegen az a gesztikus dramaturgia, amely épp azért nem csiszolja simára a cselekmény menetét, épp azért domborítja ki az egyes szekvenciák közötti ellentmondásokat, hogy a néző a döntések és tettek mérlegelése után saját maga fejezze be a történetet – a saját életében.</p> <p>A <i>Koldusopera</i> esetében a királynő Brown által játszott(!) lovasfutárja pont olyan irracionálisan érkezik, mint a nem-konszenzusos demokráciák hatalmi döntései, és a felmentő ítéletnek két következménye van. Egyfelől szabaddal marad egy, épp a bankszakmával kacérkodó köztörvényes bűnöző (<i>Cápadal</i>). Másfelől börtöntölteléből a társadalom olyan tagja lesz, aki immár rangjánál („<i>az örökletes nemesség rendjébe emeltetik</i>”) és hatalmánál („<i>felruháztatik Marmarel kastély birtokával, valamint élete végéig tízezer font évjáradékkal</i>”) fogva lehetőséget kap a világ tökéletesítésére és arra, hogy sohasem feledje el a „szegények szegényeinek korálját”.</p>
120 perc	<p>Kibeszélő show (improvizáció)</p> <ul style="list-style-type: none"> • A tanulókat négy csoportra osztjuk, és az a feladatuk, hogy (a fórumszínház szabályai szerint) felkészítsék vállalkozó kedvű társaikat az alábbi játékra: Eltelt tíz év, és ma hajnalra virradólag a Soho szívében megtalálták Bicska Maxi holttestét. A <i>London TV</i> „Egymás szemébe” című kibeszélő show-ja a stúdióba hívja a Peachum családot (egyik csoport), Tigris Brown-t, Kocsma Jennyt és Charles Filch-et. A műsorvezető szerepét az egyik tanár vagy egy előre felkészített tanuló játssza. • A felkészülés három lépésben történik. Miután a csoportok eldöntötték, melyik alakkal van kedvük foglalkozni, először azt kell kitalálniuk, mi történt az adott szereplővel a dráma vége óta eltelt tíz évben. Értelemszerűen ez fogja meghatározni a tipizáló játékmódot is. Ezt követően lehetőséget kell adni arra, hogy a csoportok (ha gondolják) egyeztessenek egymással. Végül azt kell megbeszélniük ismét csoportban, hogy az adott alak szerint ki miért ölhetette meg Maxit. • A műsorvezető sorban szólítja be az alakokat, hogy az első kérdésre („Mi történt veled a királynő koronázása óta?”) mindenki elmondhassa élettörténetét. A második kérdéskörre („Mit szóltok az éjszaka történetekhez? Mit gondoltok, mi történhetett?”) már egymásra reagálva válaszolnak a vendégek. A műsor vége a tanulók számára is abszolút meglepetés: a beavatott műsorvezető – a fikciót megtörő elidegenítő effektusként – a stúdióba szólítja a meglepetésvendéget: Bertolt Brechtet (akit a másik tanár játszik), és neki is felteszi a két kérdést. <p>Megjegyzések: (i) nagyon fontos, hogy a játék ne merüljön ki a műfaji sztereotípiák utánzásában (ez teljesen értelmetlenné tenné a feladatot), és egyensúlyt találjunk a szerepjáték öröme és az intelligens beszélgetés között. (ii) A Brechtet játszó tanár az első kérdést kihasználhatja olyan információk közlésére, mint a <i>Koldusopera</i> sikere és legendává válása, az 1931-es W. Pabst-film miatti per, illetve hogy Hitler hatalomra jutása okán öt éve emigrációban él, olyan tandarabok írásával kísérletezik, amelyben a néző is játszik, illetve most fejezte be a <i>Rettegés és inség a Harmadik Birodalomban</i> című művét. (iii) A második kérdésre adott válasz azért fontos, mert a tanulók tőle (az írótól) várják az igazságot. Ebben a helyzetben lehet arra rámutatni, hogy míg a Shakespeare-alakok egymás kezétől esnek el megélt és etikailag felvállalt konfliktusok harcában; Csehov hőseinek csak a sikertelen vagy észre sem vett öngyilkosság jut, addig a Brecht-alakok rendszerint túlélésre vannak ítélve. S ha mégis meghalnak, akkor a megváltoztatandó társadalmi állapotokba (háború, éhség) halnak bele. Vagyis</p>

	„Brecht” válaszában Maxi semmiképpen sem eshetett el egy, a stúdióban ülő alak kezétől. (A mi esetünkben – mivel a csoport döntése szerint Maxi sikeres bankár lett – a munkahelyi stressztől szívinfarktust kapott.)
15 perc	Levezető fázis: a projektproduktum megbeszélése
IV. A PROJEKTPRODUKTUM ELKÉSZÍTÉSE ÉS BEMUTATÁSA	
V. A PROJEKT KÖZÖS ÉRTÉKELÉSE	

A projekt eredményeinek bemutatási módja és értékelése

A drámaprojektek esetében érthető elvárás és legtöbbször a csoport érdeklődési köréből is adódik, hogy a produktum *komplex művészi teljesítmény* – legtöbbször a közösen játszott drámajátékokból és improvizált jelenetek inszcenírozott változataiból álló, szerkesztett etűdsor. Nem volt ez másképp a Szent István Gimnázium eddigi négy drámaprojektjének esetében sem, amelyek Balázs Béla *A kékszakállú herceg vára* című drámájával és az operával (2015), Shakespeare négy drámájával (2016), Petőfi Sándor életével és verseivel (2017), illetve Molnár Ferenc *A Pál utcai fiúk*jával (2018) foglalkozott. Mivel ezek a „minielőadások” a helyi tévé figyelmétől kísérve, többször és mindig „telházsal” futottak, a projekt apropója okán is pedagógiai döntés volt, hogy határozottan megkérdőjelezzük: ellent tudunk-e állni ennek a belsővé tett külső elvárásnak, és megpróbálunk-e ezúttal a profi színházi üzem bemutató-kötelezettsége helyett a kortárs diákszínház autonóm és közösségépítő attitűdjének megfelelni.

Ily módon a produktum két részből állt. Először a **lavina-játék** segítségével dokumentáltuk az érdeklődők számára a három nap eseményeit. Az improvizáló csapat olyan E/1 vagy T/1 számú állításokat jelenített meg hol egyéni, hol csoportos élképben, mint például: „Ilyen voltam, amikor megtudtam, hogy az igazgató úr engedélyezi a bennalvást.”, „Ilyen voltam, amikor megtudtam, hogy koldusokról, tolvajokról és kurvákról fogunk beszélgetni.”, „Ilyen voltam, amikor befejeztem a mű elolvasását.” stb. Ezt követően a diákszínház „színészek” játszottak az ehhez kedvet érző „nézőkkel”: egy-egy három elemből felépített játéksort vezettek le kedvenc játékaikból. A záró (projektértékelő) beszélgetés során pedig négy kérdést járt körül a csoport: **(i)** Elég érettnek tartja-e magát a csapat Brecht *Koldusoperájának* megrendezésére és előadására? **(ii)** Ha elfogadjuk, hogy a projekt „csak” érzékenyített a drámában felvetett problémák iránt, és az „érdemi” szövegmunka még csak most kezdődik, van-e ehhez kedve és energiája a csapatnak? **(iii)** Fontos lenne-e, hogy az iskola diákközönsége találkozzon ilyen problémákkal? **(iv)** Milyen művészsínház és milyen diákszínház lehet a jó eszköz erre? Stílusosan egy Brecht-töredékkal zártuk a projektet:

Ti a tört részig kiszámoljátok,
Mit tehetek, s már ott is áll a számításban.
De én nem teszem! Számoljátok!
Számoljátok azzal, hogy Fatzer kitart!
Számoljátok ki, holnap mi jut az eszébe!
Mérjétek ki mélységemet,
Tegyetek öt százalékot az előre nem láthatóra,
És csak azt tartsátok meg belőlem,
Ami számotokra hasznos.
A maradék én vagyok, Fatzer.²⁸

²⁸ Bertolt Brecht: *Fatzer-Fragment*. A szöveg Schein Gábor fordítása.

Színházzal a civil bátorságért

Vatai Éva

Egyértelműen ki merem jelenteni: manapság (jó) színházba járni luxus. Luxus, mert legtöbbször messze kell menni érte – Budapest-Pécs háromóranyira van egymástól! –, és csak a biztosra szabad elindulni. Olyan előadást kell választani, amelyek kapcsán megfogalmazhatók jelenkori üzenetek, amelyek vitára, beszélgetésekre inspirálnak. Ismerni kell tehát az előadást, amire egy busznyai gyereket elviszünk. A tanár dolga, hogy ismerje, s hogy a gyerekeket a lehetőség szerint felkészítse és nyitottá tegye rá. Olyan előadást kell választani, hogy durranjon, hogy aztán másnap kialvatlanul is táplálkozhassunk az élményből: megérte!

Ez volt a kihívás, amikor két hónapja benyújtottam egy pályázatot az Erősödő Civil Közösségek programjába. Nem kisebb dolgot vállaltunk fel, mint hogy civil életünket olyan színházi élményekkel töltjük föl, amelyek keretet adnak ahhoz, hogy kritikus nyelven fogalmazhassuk meg egy-egy színházi előadás kapcsán életről, halálról, egyén és társadalom dilemmáiról előbújó gondolatainkat.

Merítve abból, ami házunk táján nézhető, és persze – elsősorban – a székes főváros kínálatából.

Mert kell a színház!

Hol vannak azok a régi szép idők, amikor egy színházi előadással közvetlenül lehetett tüzet gyújtani? (Marat halála, Kaposvár 1981, FeketeOrszág, Budapest 2004.) De fajsúlyos gondolatok, véleménynyilvánítások mindig elképzelhetők egy színházi élmény kapcsán – anélkül, hogy az közvetlen pártpolitikai véleményformálás lenne. Erős és gondolatébresztő előadások mindig vannak, csak értőn kell válogatni, s mivel ritkán találhatók ott, ahol lakunk, hozzáférhetővé kell tenni őket.

Sajnálatos módon a pécsi felhozatal egyre silányabb: a Harmadik Színház finansziális ellehetetlenítése mellett a PNSZ kínálatának színvonala is sokat esett az utóbbi években. Kommersz, könnyen emészthető, gondolatokat nem ébresztő, felejthető darabokat próbálnak lenyeletni a törzsközönsséggel. (Az idei évadban kivétel erre *A mecseki tigris*.) A POSZT is megszűnt a pécsi közönségért lenni: a jegyek méregdrágák, s gyakran már az online vásárlások megnyitásokor elérhetetlenek. Elképzelhetetlen, hogy a POSZT előadásaira 40-50 diákkal befurakodjunk.

És színvonalukkal együtt miért nem csökken a színházak látogatottsága? Mert az embereknek szükségük van az alkotóművészet e fajtájára. Gyakran beszélök erről pécsi ismerőseimmel, akik mintegy belekényszerülnek ebbe a lecsupaszított színházi ajánlatba: mert, ugye, színházba járni kell, s hová menjünk máshová?

Magam aránylag biztosan mozgok a színházi világban, s vannak eszközeim és módszereim arra, hogy előkészítsem, illetve feldolgozzam a választott előadásokat. Hosszú évtizedek óta szervezek diákjaimnak – hajdanán kaposvári, mostanában inkább csak budapesti – színházlátogatásokat, amelyekre felnőttek, tanárok és szülők is eljöhetnek. Lelkesedésemet olyan élmények táplálják, mint egy erős előadás után a kézzől-kézre adott buszos mikrofonon: a fiataloknak Pécsre érkezésig (hajnali 2 óra!) volt mondanivalójuk egymás számára a látottak kapcsán. (*A mi osztályunk*, Katona József Színház). Vagy épp a némaság, mert nem tudtunk a döbbenettől semmiről sem beszélgetni. (*A harag napja*, Schilling Árpád, Krétakör, Trafó).

A Leőwey Gimnázium, ahol már több mint 30 éve tanítok, jó terepe a színházi érzékenység kialakításának: emeltszintű drámaoktatás folyik, színjátszó csoportok működnek, országos versenyekre készíthetünk fel érdeklődő diákokat (ODTV, OKTV), s lehetőség van drámás rendezvények megszervezésére. Több színházzal és színházi nevelési egyesülettel vagyunk kapcsolatban (Káva, Kerekasztal, Üres Tér Színházi Egyesület, Nézőművészeti Kft, k2 Színház, Radnóti, Katona és Örkény Színház, Pintér Béla és Társulata, Trafó stb.)

Jómagam felkészítem rá a résztvevőket, s a diákokkal tanórákon belül drámás módszerekkel felmérhetem a látott előadás hatását. Természetesen – és erre újabban majdnem minden színház kapható – minden látott darab után közönségtalálkozót szervezünk az alkotókkal.

Az előadások kiválasztásában legfőbb szempontnak tartom a fiatalok szociális érzékenyítését és esztétikai ízlésének kibontakoztatását. Hozzászóltam, hogy régóta „diákszemmel” nézem az előadásokat, amely nem feltétlenül egyezik meg a színházkritikuséval.

A színház és a fiatalok

Munkánkkal hosszú évek óta küzdünk a színháztól való elidegenedés ellen, amely sajnos ma egyre több fiatalt érint. A programok szervezésében alapelvünk, hogy azokat az összes diák számára megfizethetővé tegyük: az évek során sok hátrányos helyzetű tanulónak tettük lehetővé, hogy részt vehessen az utazásokon, színjátszókon, előadásokon, mert hiszünk abban, hogy valódi párbeszéd csak úgy alakulhat ki, ha egy közösség minden

tagja egyforma lehetőségekkel vesz benne részt. Célunk, hogy a színházban látottak kapcsán önálló gondolatokat indítsunk el, a diákok szélesítsék látókörüket, kritikus gondolkodásukat. Ha a látott előadás kapcsán a fiatal megnyilvánul, megfogalmazza és kifejezi gondolatait, tovább gondolja a látottakat, kérdéseket tesz fel, nagy eséllyel teszi majd ezt az őt körülvevő más jelenségek kapcsán is. Kritikus szemléletmód és az észrevételek pontos megfogalmazása szükségeltetik! Miért ne kezdjük ezt egy adott színházi előadás kapcsán? Fontos az is, hogy olyan színházi formanyelvekkel találkozzanak, amelyekre Pécsen nincs lehetőségük. És hogy a látottakat „visszaforgassuk” az általunk folytatott színházi munkába is, hogy ne csak az előadások tartalmát, de adott esetben kifejezésmódját is inspirációként használhassák saját színházi előadásaik készítése során. E téren kiemelt kapcsolatot folytatunk az Üres Tér Színházi Egyesülettel (pl. fizikai színjátszó csoport, közös projektek: performanszok, műhelymunka).

Ezeket az elveket szem előtt tartva a pályázattal három módon segítenénk a színházi élménydeficit eltüntetésében:

- budapesti színházlátogatások szervezése,
- előadások helyszínre hívása,
- színházra nevelő programok.

A projekt

A projektben ajánlott budapesti színházlátogatások: *III. Richard, Egy piaci nap* (Radnóti Színház), *IV. Henrik* (Örkény Színház), *Megfigyelők* (Trafó)

Meghívott előadások: *Szociopoly, Jónás könyve* (Fábián Gábor társulata)

Színházi munka fejlesztése a gimnáziumban: 6 színjátszó csoport folyamatos munkája, képzések, kritikaíró műhely

Olyan típusú előadásokat választottunk ki, amelyekben mind a színházi esztétikai szempontok, mind pedig a társadalmi érzékenyítés nagy szerepet játszanak.

A *III. Richard* a hatalom szemfényvesztéséről és mulandóságáról, az *Egy piaci nap* manipulációról, az antiszemitizmus állandó és szervezett felpiszkálásáról szól. A *IV. Henrik* gazdag világa a kesze-kusza hatalmi viszonyokban való tájékozódásról, a minden korban és társadalomban felismerhető politikai taktikákról szól. A *Megfigyelők* a társadalmat működtető hatalmi praktikák köré épül, amelyben egyszerre vagyunk megfigyelők és megfigyeltek.

Mind a négy közsínházi előadás, formanyelvükben azonban nagyon is eltérőek. Az alkotókkal való találkozás mindkét esetben szerves része az élménynek, hiszen mindegyik előadás olyan témákat dolgoz fel, amelyeket tanórai keretek között nehéz bevezetni és körül járni – egy színházi élmény azonban elindíthatja az e körüli gondolkodást. Az előadás után közvetlenül megtartott közönségtalálkozók során a diákok fokozatosan szabadulnak fel, és beszélnek egyre nyíltabban az őket foglalkoztató kérdésekről, problémákról.

Lehet jó kezdeményezéseket Pécsen is találni, ezért lehetővé kell tenni a meghívásukat.

A *Szociopoly* a közelmúltban Pécsen letelepült Fábián Gábor társulatának darabja: a mélyszegénységben élőknek az előadás során játzóként is meg tapasztalható problémáiról, illetve a társadalmi szerepvállalás szükségességéről szól. A *Szociopoly* „interaktív színházi társasjáték”-ként nem csak tartalmában, de a formai megoldások terén is sok újdonságot mutathat a diákoknak, akik így olyan színházi nyelvvél is találkozhatnak, ami közvetlenül is épít a párbeszédre, és az aktív részvételre: olyan vitahelyzeteket, szituációkat teremt, amiben a diákok a megszokottól (a frontális oktatási rendszerben „elvárttól”) eltérően cselekedhetnek. A *Jónás könyve* drámás feldolgozása Babits nagy ívű versének – egy más aspektusból történő rátekintés.

A harmadik terület a mindennapjainkat behálózó „színházcsinálás”: a gimnáziumban igen pezsgő a **színházi tevékenység**. Ennek támogatása, színes programokkal való kibővítése a célunk. Közülük a jelenleg legsikeresebbnek mondható, amelyben nem csak a Leőweybe járó diákok, hanem külsősök, más gimnáziumokból jövő diákok és egyetemisták is részt vesznek, a fizikai színház. Ez a jövőben olyan programok megvalósulását is eredményezheti, mint további **színházi workshopok** szervezése kifejezetten a diákok számára, illetve olyan színházi alkotók meghívása az iskolába, akik a színház különböző területeiről érkezve különböző tapasztalatokat oszthatnak meg a fiatalokkal (például: független színházi alkotó, közsínházi rendező/színész, színházterapeuta, drámapedagógus, utcaszínházi előadó stb.) A közeljövőben tervezzük egy külföldi képző, a francia Françoise Simon meghívását, aki már többször is bizonyított fiataljaink körében, nagy sikerű műhelyeket tartott nekik. Támogatni szeretnénk a **színházi kritikákat** író fiatalok saját műhelybe való tömörülését: felkészítésüket szakemberekre bízánk. A műhely vezetője volt tanulónk, Aradi Hanga lenne, aki maga is rendszeresen publikál pécsi előadásokról szóló kritikákat. Szívesen leívnánk alkalmanként Csáki Juditot. A diákok színházlátogatásokról írt beszámolóit eddig is rendszeresen jelentek meg az iskola évkönyvében, de célunk, hogy

elemzéseik, kritikáik ennél szélesebb körben is nyilvánosságot kapjanak. Ehhez a Szabad Pécs internetes magazin frissen alakult kultúra rovatát hívnánk segítségül, ahol a diákok publikálhatnák kritikáikat. Éppen a pécsi színházi élet egysíkúsága miatt a budapesti előadásokról szóló kritikák is megállnák a helyüket a pécsi lapban, hiszen ez által a pécsiek olyan előadásokról szerezhetnek majd tudomást, amikről egyébként nem hallanának. A POSZT apropóján pedig szintén új értelmet nyerhetnek az olyan írások, amelyek a versenyben is érintett előadásokat dolgozzák fel.

Munkájukkal nem csak saját kompetenciájukat fejleszthetnék, hanem a „színházba járás” népszerűsítésének hatékony eszközei lehetnek a diákok által írt kritikák. A műhelyen nem csak a klasszikus kritikaírás módszerével ismerkedhetnének meg, hanem olyan formákkal is, mint a videóblogger, amit kísérleti jelleggel a YouTube-ra is feltöltenénk (hasonlóan a nagy népszerűségnek örvendő filmes vlogokhoz).

Sokszínű és pezsgő színházi tevékenységeket álmodtunk diákjainknak a 2019-es évre, s nagy öröm számunkra, hogy az **Erősödő Civil Közösségek** program támogatta. A szervezést elkezdtük: áprilisban két színházi előadást terveztünk két osztályunk számára: a *III. Richardot* (Radnóti Színház) és a volt diákunk, Kelemen Kristóf rendezte *Megfigyelőket* (Trafó).

A nyertes pályázók pécsi találkozásán az is világossá vált számunkra, hogy több színházi projekt nyert támogatást a miénken kívül. A Keret Alkotó Csoport (KACS) ösztöndíjasokat fogadó pályázata, amelyben tapasztalataikat adják majd át ifjú érdeklődőknek, a Fedél Nélkül Bringa Verklíje, ahol a hajléktalanok verseit énekli és szavalja Fábíán Gábor egy verklivel felszerelt biciklin, a Káva programja, a SajátSzínház, illetve a Szociális Cirkusz Zsonglörködni jó! című pályázata.

Valamint teljesen egyértelmű volt a találkozó adok-kapok börzéjén, hogy a kistérségi közösségépítők kiemelt érdeklődést mutatnak a drámapedagógia iránt.

Lesz sok munkánk a jövő tanévben is! Hajrá!

Tanítási dráma felső tagozatos diákoknak angolul és magyarul

J. Tóth Judit és Szabó Emese

2014 óta dolgozunk együtt az ELTE Radnóti Miklós Gyakorlóiskolában, angol drámatanárként. Óráinkat közösen tervezzük, és egymás melletti termekben valósítjuk meg, két 18 fős csoportban, hetedikesekkel. A tanítási dráma része a tanmenetünknek, nagyjából négy foglalkozást tartunk évente ezzel a módszerrel. Emellett játékos, projekt jellegű és készségfejlesztő óráink vannak.

Az itt bemutatott drámaórát egy kollégánk órája alapján írta J. Tóth Judit, majd közösen, egymás tapasztalatai mentén fejlesztettük tovább angolul, és most Papp Borbála diákunk segítségével magyarra is lefordítottuk. Az órát mi magunk angolul játsszuk hetedikes diákjainkkal.

A cikk alatt lévő linken/QR kódon, az iskola Erasmus+ honlapján megtalálható az óravázlat mellett minden elektronikus segédanyaga az órának, mind **magyar**, mind **angol** nyelven.

<p>A vöröseknél menniük kell Ziembiczky Dóra <i>Békafalu</i> című drámája alapján</p>	<p>Redheads must go Based on Ziembiczky Dóra's <i>Békafalu</i></p>
<p>Téma: előítéletek, a közösség ereje, szolidaritás Fókusz: Mit tehet egy közösség, ha egy felsőbb hatalom arra kényszeríti, hogy kirekessze magából azokat, akik egy bizonyos szempontból „különböznek”? Csoport: 18 diák, hetedikesek, némi drámás tapasztalattal.</p>	<p>Topic: prejudice, the power of the community, solidarity Focus: What can a community do if it is forced by higher power to exclude members with a specific ‘difference’? 18 students, 7th graders, with some experience in drama.</p>

<p>Eszközök (a cikk alján lévő linken letölthető formában megtalálhatók): névtáblák, pirossal/barnával írva VAGY egy-egy piros/barna vonal mindegyiken – a karakter hajszínét jelölendő; szerepkártyák, helyszínt jelölő képek, kódex lapok (iniciálékkal), PPT</p>	<p>Nametags, written in red/brown OR a red/brown line on each – to show red/brown hair colour; role cards, place cards, codex pages with initials, PPT.</p> <p>Vocab: <i>medieval village, settled, hundred court (see explanation below), landlord, villagers, harvests, starving, reason, famine, to consult, decisions, blacksmith, healer, miller, joiner, priest, tailor, peasant, baker, member, widow</i></p>
<p>1. Bevezetés Történetünk egy középkori faluban, <i>Llancourtban</i> játszódik, 960 körül, Angliában. A falu a Wye folyóhoz közel helyezkedik el. 10 család lakik <i>Llancourtban</i>. Vannak a régi falusiak – nekik barna hajuk van és a családjuk emberemlékezet óta itt lakik, illetve vannak a „vörösek” – ők Walesből költöztek ide úgy 20 évvel ezelőtt, amikor a falujuk a Wye folyó túloldalán porig égett. Ezek az emberek azóta békében éltek együtt, a két csoport egymás között házasodott, gyerekeik születtek. Művelik a földjeiket, az állataik a közös földeken legelnek. A vének alkotják a Falutanácsot – egy testületet, amelynek a tagjai mind a falu lakói közül kerülnek ki. Földesuruk, a gróf általában nem avatkozik bele a falu életébe.</p> <p>Ezeket a falusiakat fogjuk megszemélyesíteni. Mit gondoltok, mivel foglalkoznak? Kik/milyen emberek kerülhetnek be a Falutanácsba? => szerepkártyák, olvasd el a sajátodat, helyezd magadra a névtáblát, találd meg a családodat/barátaidat, mutakozz be. (Megjegyzés: Bondo és Zelma együtt gondoskodnak az árva gyerekről, de ez nem jelenti azt, hogy együtt is élnek – Bondo a falu papja, valószínűleg egyedül él.)</p>	<p>(0. Vocab pre-teach) 1. Setting the scene Our story takes place in a medieval village, called <i>Llancourt</i>, around the year 960, in England. The village is situated near the River Wye. There are 10 families in <i>Llancourt</i>. There are the old villagers – with brown hair, their families have lived here since time immemorial, and there are the ‘Redheads’ – a group of Welsh people who settled here 20 years ago when their village on the other side of the river Wye was burnt to ashes. These people have lived together peacefully since then, married and had children together. They farm their lands, their animals graze on the common land. The elders form the hundred court – a body chosen from among the villagers themselves. They have a landlord, the Earl, who doesn’t normally interfere much in village life.</p> <p>We are going to play some of these villagers. Looking back at the words, what are the jobs among them? Who/what kind of people do you think get into the hundred court? => role cards, read yours, put on your name tag, find your friends and family, introduce yourself. (Note: Bondo and Zelma take care of the orphan child as a joint effort, but that doesn’t mean they live together – Bondo is the priest, he probably lives alone.)</p>
<p>2. A falu mindennapjai – kicsoportos improvizáció A faluban vagyunk, egy új nap kezdetén. Mindenki végzi a saját dolgát. Lássuk, hogy néz ez ki <i>Llancourtban</i>. Ezek a helyeken dolgoznak (táblák közös megegyezéssel kihelyezve az osztályteremben): <i>Wye folyó, erdő, templom (iskolaszobával), piac, műhelyek, közös földek</i>. 4-5 fős rövid jelenetekben elevenítsék meg a mai reggelt. A helyszínek bármelyikét használhatjátok.</p>	<p>2. Everyday life in the village – small group improv We are in the village now, at the beginning of a new day. Everybody starts doing their work. Let’s see, what it looks like in our village. There are places around the village where you all work (signs put out in the classroom): <i>fields, common land, church (with school room), workshops, houses, courtroom, river Wye</i>. In groups of 4-5 let’s see this morning in short scenes at any of these places.</p>
<p>3. Falusi ünnepek – hagyományok bemutatása ki-merevített/zenés jelenetekben Ma van az év leghosszabb napja, a nyári napforduló. Ilyenkor minden évben nagy ünnepséget tartanak. Nézzük meg, hogy ünneplik az emberek ezt a napot.</p>	<p>3. Village festivals – traditions in a freeze / musical scene Today is the longest day of the year, the summer solstice. Every year on this day there are big celebrations. Let’s see how people celebrate this day. What</p>

<p>Mit gondoltok, mi történik? Beszéljétek meg, majd mutassátok be egy mozdulatlan beállításban VAGY egy jelenetben, ami megfagy minden alkalommal, amikor a zene leáll. (Az utolsó „megfagyás” vezethet a következő jelenethez.)</p>	<p>do you think happens? Discuss => show your ideas in a freeze OR in a scene that freezes each time the music stops => last freeze can lead to the next step.</p>
<p>4. A földesúr érkezése A földesúr meglátogatja a falut (VAGY a fesztivál közben érkezik, lásd fent). Mindenki a főtéren gyülekezik. A földesúr beszélni kezd a néphez. (Tanár a földesúr szerepében.)</p> <p><i>Falusiak!</i> <i>Két rossz aratásunk is volt az utóbbi időben, és ezen a nyáron sem kaptunk esőt. Ismét ínséges időkre számíthatunk. A nép éhezik. Úgy döntöttem, hogy száműzöm a vörös hajúakat – ők az okai a rossz termésnek és az éhínségnek. Minden vörösnek el kell hagynia ezt a falut két napon belül és vissza kell térnie oda, ahonnan jött. Aki nem hajja végre a parancsomat, kemény büntetést kap. A katonáim fogják elhurcolni azokat a vörösöket, akik nem hagyják el önszántukból a falut. A barnák Llancourtban maradnak és művelik tovább a földjeimet. Azok a barnák, akiket rajtakapnak, hogy a vöröseknél segítenek vagy próbálják elhagyni a falut, börtönbe vettetek.</i></p> <p>Hogy reagálnak a falusiak erre a hírre? Nézzünk bele egy percre mindenkinek a gondolataiba (a diákok megfagnak, a tanár egyenként megérinti a vállukat, jelezve, hogy mikor mondják ki hangosan a karakterük gondolatait). ÉS/VAGY „Mit mondanak, amikor hazaérnek?” – a diákok a saját család csoportjukban megbeszélik az első ötleteiket a földesúr döntésével kapcsolatban.</p>	<p>4. The arrival of the landlord Everybody has to come to the main square now because the Earl has come to the village (OR he arrives in the middle of the festival, see above). He speaks to his people. (T in role of landlord.)</p> <p><i>Villagers!</i> <i>There have been 2 bad harvests lately, and there has been no rain so far this summer, so we are in for a third bad harvest. My people are starving. I have decided to let the Redheads go, for they are the reason we have bad harvests and famine. All redheaded people in the village must leave this place within 2 days and go back to where they came from. Anyone opposing my orders will be severely punished. Those Redheads not leaving on their own accord will be driven away by my soldiers. The Brownheads are to stay in Llancourt and farm my lands. Those Brownheads who are caught helping the Redheads or trying to leave the village will be thrown into gaol.</i></p> <p>How do the villagers take this news? Let's look into everyone's thoughts for a minute (in freeze teacher touches students' shoulders to prompt them to speak their mind. – ‘What do they say upon arriving home?’ – by family groups students discuss their first ideas about the new law.</p>
<p>5. A kódex Narráció: A templomban őriznek egy kódexet, amely lefekteti a grófot és a falusiakat egyaránt érintő gondok közös megoldásának főbb szabályait is. A kódex valahol ezt írja (PPT):</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 23. bekezdés: A grófnak egyeztetnie kell a Falutanácssal a fontosabb döntések meghozatala előtt. ● 24. bekezdés: Ha a gróf a Falutanács bevonása nélkül új törvényt vezetne be, akkor a Falutanácsnak joga van azt megkérdőjelezni. ● 25. bekezdés: A Falutanács csak akkor kérdőjelezheti meg a gróf döntését, ha van jobb alternatívája a probléma megoldására. 	<p>5. The codex Narration: There is a codex in the church that governs the way the Earl and the villagers deal with problems. At some point it says (PPT):</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 23rd paragraph: The Earl will consult the Hundred Court before decisions of great importance. ● 24th paragraph: If the Earl makes new laws without consulting the Hundred Court, the Court can question the new law. ● 25th paragraph: The Hundred Court can only question the Earl's rulings if they have a better alternative for dealing with the problem at hand.

<p>6. Titkos tanácskozás A tanár visszatér Hugo szerepében (ld. szerepkártyák). Felvezetés: a falusiak titkos tanácskozást tartanak, amit a Falutanács feje, Hugo hív össze. Emlékezteti az embereket a kódexben lefektetett szabályokra és kéri őket, hogy gondolkozzanak el azon, hogy milyen okok állhatnak a gróf döntése mögött. A Falutanács tagjai vezethetik a beszélgetést.</p>	<p>6. Secret meeting The teacher returns stepping into Hugo's role. Says: the villagers have a secret meeting, called by the head of the Hundred Court, Hugo, brownhead, miller, played by the teacher. Reminds people of the rulings of the codex and asks them to think about the reasons behind the earl's ruling. Members of the hundred court can lead the discussions.</p>
<p>7. Döntés Beszéljük meg, hogy mit lehet tenni:</p> <ul style="list-style-type: none"> • A diákok saját ötletei alapján (pl. más forrásból szerezni élelmet/esőrituálét tartani; 2-3 verzió) VAGY • számúzni a vöröseket (játsszuk el a jelenetet, amikor elbúcsúznak egymástól – kimerevítve, hangosítsuk ki a gondolataikat, és csak utána kezdődjön a mikro jelenet). • Az összes verziót játsszuk el mikro jelenetekben/kimerevített beállításokban/némajátékban. Kérjük meg a vöröseket, hogy játsszanak szerepet az így kialakuló történetekben. 	<p>7. Decision Discuss what might be done:</p> <ul style="list-style-type: none"> • (students' own ideas, e.g. get food from some place / call for some ritual for rain; 2-3 versions) OR • make the redheads go (play the scene when they say goodbye to e.o. – freeze, say thoughts, then start micro scene) • Play out these versions in micro scenes / freezes / mime. You can ask redheads to take up roles in your stories.
<p>8. Konklúzió (kihagyható, ha szorít az idő)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ha a vörösek számúzése nélkül oldották meg a problémát: Ünnepelés: zene, körtánc. – Utolsó mondat: „És mialatt a falusiak ünnepeltek, eleredt az eső, és végre felcsillant a remény egy jobb szüretre.” VÉGE • Ha számúzték a vöröseket: Hugo, a Falutanács feje gyűlésre hívja a falut (csak a barnákat). <p>„Rossz híreim vannak. Most, hogy a vörösek nincsenek itt, elég élelmünk van. Csakhogy nem tudjuk használni a lovainkat és a szerszámainkat, hiszen nincs kovácsunk. Ketten is meghaltak a gyógyítónk nélkül, és nincs elég ember, aki megművelné a földeket. A Százak Tanácsa kérvényt nyújtott be a grófhhoz, aki beleegyezett, hogy visszaengedi a vöröseket.” – Játsszuk el a jelenetet, amelyben visszahívjuk őket!</p> <p>A vörösek visszatértek a régi falujukba, és elkezdték újjáépíteni azt. Beszéljék meg, hogy eddig mire jutottak!</p> <p>(Ha számúzték a vöröseket) Végre béke. A barna delegáció megérkezik a vörösekhöz, akik megmutatják nekik a falujukat, aztán meghallgatják, hogy miért jöttek. (Játsszuk el!)</p> <p>A vörösek beleegyeznek, hogy visszatérnek Llan-</p>	<p>8. Conclusion (can be skipped if pressed for time)</p> <p>A) If they solved the problem w/o making Redheads go Celebration: music plays, dance in a circle. – Final sentence: ‘And while the villagers were celebrating, finally the rain arrived, and there was hope for a better harvest at last.’ THE END</p> <p>B) If they made Redheads go: Hugo, head of the Manor Court calls a village (brownhead) meeting:</p> <p>‘I have bad news. We have enough food now that the redheads are gone, however, we can't use our horses and tools because we have no blacksmith, 2 people have died because we have no healer, and we do not have enough people to farm all the lands. We have petitioned the Earl and he is willing to let our Redheads come back.’ – Act out the scene how you call back the Redheads.</p> <p>The redheads are told that they went back to their old village and started to build it again. They should discuss what they have built so far.</p> <p>Peace at last. The redheads received the brownhead delegation. They told them about their village at the moment, then listened to the brownheads. (Act out.)</p> <p>The redheads finally agreed to go back to <i>Llancourt</i>. The Earl signed a chart in which he promises never</p>

<p>courtba. A gróf aláírt egy szerződést, amelyben megígéri, hogy soha többet nem fogja száműzni őket. Kimerévített jelenetben mutassuk be a pillanatot, amikor a sok nehézség után újra találkoznak Llancourtban a barnák és a vörösek! (Vissza az „Ünnepléshez”)</p>	<p>to expel redheads from the village. In a freeze show the moment when the redheads and the brownheads meet again in <i>Llancourt</i>, after all these difficulties. (Back to “Celebration”)</p>
<p>9. Írunk egy új oldalt a kódexbe A diákok az elején felállított családi/baráti kiscsoportokban írnak egy-egy oldalt a falu krónikájába, amely összefoglalja az év fontos eseményeit. Minden csoport kap egy lapot egy kezdőbetűvel; ez az a betű, amivel a szövegüknek kezdődnie kell. Ezen az egy megszorításon belül bármit írhatnak. Ha szükségét érzik, visszamehetnek az időben, amennyit csak akarnak, és az eljátszott végkifejletek közül bármelyiket használhatják. A végén a csoportok felolvasás a saját szövegüket az egész osztály előtt.</p>	<p>9. Writing a page into the codex Students gather in the former family/friends small groups and write a page into the village chronicle summarizing the events of the year. They are each given a sheet with a different initial, that’s the first letter they have to use. Other than that, there is no restriction on what they write. They can go back in time as much as they wish (or not at all), and they are free to choose any of the endings that were played out. Groups read out there stories for the whole class to hear.</p>
<p>Kiegészítő anyagok PPT: szöszedet az angol verzióhoz, kép a folyóról a falu felől nézve (ez maradhat kivetítve az idő nagy részében, mintegy háttérként), kódex – „facsimile”, illetve ugyanaz olvashatóbb betűtípussal Helyszínek – képek, amiket ki lehet helyezni a teremben, hogy könnyebb legyen elképzelni a helyszínt a „reggel” jelenet előtt Szerepkártyák – (Színes verzió csak a tanár részére, hogy lássa a csoportokat. Egyébként fekete-fehérben és felvágva) és névtáblák Kódexlapok kezdőbetű iniciáléval a 10. ponthoz</p>	<p>Attachment PPT: vocabulary, picture of the river as seen from the village (can be projected for most of the time as a background to our village), codex – ‘facsimile’ and more legible fonts Places – pictures that can be arranged in the classroom to give a sense of the place before the ‘morning’ scene Role cards (colour version only for the teacher to see groups, black and white to cut up) and name tags Codex pages with first letters for writing task</p>

Szerepek 18 főre + tanár

A *dölt betűk* jelzik a kis veszteséggel elhagyható szerepeket (a nyomtatható változatot ld. a lenti linken/QR kódon):

1. Aunt Peppa, barna, földműves, „mindenki nagymamája”, Smilen felesége, a Falutanács tagja vagy
2. Avry, barna, szabó, van egy feleséged és két gyereked
3. Beneth, vörös, Zelma testvére, öreg kovács, a Falutanács tagja vagy
4. Bondo, barna, pap, titokban szerelmes vagy Zelmába
5. Cordelia, vörös, Avry felesége, Lola a legjobb barátod, te sütöd a legjobb pitét az egész faluban
6. David, barna gyerek, Avry fiatalabb fia, bátor, kalandvágyó vagy
7. Gerda, vörös, özvegy, Old Smilen és Aunt Peppa unokahúga, egyedül műveled a földedet
8. *Ignot, vörös, asztalos, Old Smilen unokaöccse, két gyereked van (elhagyták a falut), vasárnapokon játékokat készítesz*
9. *Ken, vörös, Smilen és Peppa unokája, a szüleid meghaltak az éhínségben tavaly*
10. Lola, barna, pék, Wirtham felesége vagy
11. Melwin, barna, Wirtham fiatalabb fia, talán a legokosabb srác vagy a faluban
12. *Myrtil, vörös, Wirtham idősebb lánya, sokat segítesz a házimunkában*
13. Old Smilen, barna, „mindenki nagypapája”, a Falutanács tagja vagy
14. *Perthin, barna, Wirtham idősebb fia/lánya, erős és szorgalmas*
15. *Robin, vörös, árva gyerek (a szüleid meghaltak az éhínségben tavaly), Bondo és Zelma vigyáznak rád, szereted a csillagokat tanulmányozni*

16. Todam, barna gyerek, Avry legidősebb fia, David a legjobb barátod
17. Wirtham, vörös, földműves, van egy feleséged és gyerekeid, te műveled a legnagyobb területű földet a faluban
18. Zelma, vörös, gyógyító, a Falutanács tagja vagy
19. HUGO (TANAR SZEREPBEN), barna, a Falutanács vezetője, molnár

A segédanyagok elektronikusan elérhetőek itt: <https://erasmuselteradnoti.weebly.com/redheads.html>

Ez ügyben használható az alábbi QR-kód is:

Drámafoglalkozás tervezése szorító körülmények között

Wenczel Imre

Az alábbi drámaóra-terv célkitűzése, téma-, keret-, fókuszválasztása a szokásosnál alaposabb indoklást igényel. Nem csupán azért, mert ezt az órát évek óta játsszuk 38-45 perces időkeretben kisebb-nagyobb sikerrel, hanem azért is, mert szándékomban áll majd (ha időm engedi) több ilyen foglalkozást írásban rögzíteni. Részben azért, hogy legyen egyszer rendesen leírva önmagamnak, részben, hogy ötletet adjon másoknak is. A célcsoport évek óta hasonló az adott iskolában¹, és remélhetőleg még marad is egy ideig. Kilencedik évfolyamos középiskolások formálódó közösségeiről van szó (ezek nemi arányaikban és létszámukban kissé változók, de csoportdinamikai szempontból jól körülírhatók). Általában kéthetente egyszer – illetve a tanév folyamán végig – tizenegy 12-18-as létszámú csoportot kell gondoznom. E csoportoknak kéthetente van egy 45 perces drámafoglalkozása. Lássuk a (drámatanárt és tanulót egyaránt) szorító körülményeket és a játékszervezés ebből adódó lehetőségeit! Gyakori (esetünkben általános érvényű), hogy mindössze szűk 38-40 perc áll rendelkezésére a tanárnak és a csoportnak egy-egy drámafoglalkozás megélésére. Ha csupán gyakorlatokból áll a játék, akkor kevésbé szorít az idő, hiszen a képzett drámapedagógus tudja, hogy melyik gyakorlatot hagyhatja el vagy cserélheti le egy rövidebb átfutására anélkül, hogy a célkitűzés vagy a koncepció sérülne. (Például az Őrjátékot², ami hosszúra nyúlhat, idő hiányában még a játék ajánlása előtt lecserélhetjük egy másik együttműködéses játékra, pl. a Kézfogóra.³ Ez utóbbinak ugyanis annyi fokozatát valósíthatjuk meg az adott foglalkozáson, amennyi éppen „belefér”. A Játékkönyv Tárgymutatójának⁴ ajánlása mindkét esetben ugyanaz: együttműködés.)

¹ Révais diákokról van szó, köztük (AJTP-s (Arany János Tehetséggondozó Programos), nyelvi előkészítő és más csoportokról.

² *Játékkönyv*, 36. oldal; szerkesztette Kaposi László – Színházi Füzetek/ IV; Marczibányi Téri Művelődési Központ, Kerakasztal Színházi Nevelési Központ, 1993

³ Ugyanott: 13. oldal

⁴ Ugyanott: 75. oldal

A tanítási dráma azonban olyan, mint egy keresztretjvény: bármit változtatunk játék közben az eredeti tervezésen, az elviheti más irányba akár a témát, akár a fókuszot, sőt átformálhatja a keretet is. Tanár legyen a talpán, aki az ilyesféle váratlan változók mentén kézben tudja tartani a foglalkozást. Elvileg van lehetőségünk, persze kétszer 40-45 percesre tervezni az órát, de sok próbálkozás után arra a következtetésre jutottam, hogy inkább szervezzük meg valamiképpen egyívű 90 percesre a szétdarabolt foglalkozást. Sokkal hatékonyabb és működőképesebb, mint az, amikor két hetet kell várni egy félbemaradt dráma folytatására. Ez utóbbinál gyakori, hogy nem tudnak már visszatérni a tanulók a korábban felépített és „belakott” világba, kedvetlenül veszik fel a két hete „beizzított” szerepeket, megérkeznek a csoportba az előző órai hiányzók, vagy éppen nem jönnek a „húzó” emberek. De nálunk most az sem opció, hogy „összevonjuk” a két 45 perces tanórát. Húsz esetből talán egyszer sikerült nekem a jelzett átszervezés, de az is sok bonyodalmat okozott az iskolában.

Térjünk vissza tehát arra a paradoxonra, hogy gyorsítanunk kell. Hiszen kevés idő áll rendelkezésünkre, és ha jól bánunk a feszültséggel, a tanulók vágya az, hogy hamar a végére jussanak a vizsgált történetnek vagy titoknak. A tanár dolga az, hogy kérdéseivel, megfelelő konvenciók alkalmazásával, szorító körülmények adagolásával lassítson, így elvégeztetve a tanulókkal azt a munkát, ami a megértésben bekövetkező változáshoz vezethet. Tudjuk persze, hogy itt kétféle időről van szó. Az egyik a játék lefolyásának a technikai ideje, a másik az általunk teremtett képzeletbeli világban működő idő. Az utóbbi azonban nem kevésbé „zabálja” a technikai játékidőt – akkor is, ha a fiktív világban szinte megállt az óránk. (Lásd például az állóképeket, melyeket elő kell készíteni, meg kell mutatni egymásnak, és közösen el kell gondolkodnunk róluk.) Egy jól működő gyűlés vagy fórumszínház „itt és most jelen ideje” igénybe veheti a tanóra 40 percének akár egyharmadát is. Ezért kell az ilyen foglalkozásokhoz „gazdaságosan” játszható témát választani. Olyat, amelynek alapinformációival eleve tisztában vannak a tanulók.

Arany János Toldijával például legalább 15 órán keresztül foglalkoznak a gyerekek hatodik osztályban. Valószínű tehát, hogy legalább a történet és a fontosabb szereplők „megvannak” még a kilencedikeseknek is. Működőképes „sztori” szokott lenni 9. évfolyamon a János vitéz is, vagy valamelyik Arany-ballada, például A walesi bárdok.

A „mi érdekel minket ezekből a történetekből (konfliktusokból, sorsokból, győzelmekből vagy vágyálmokból)” kérdésre kilencedikes tanítványaim rendszerint ilyesféle válaszokat adnak: Muszáj volt Kukorica Jancsinak elmenekülnie otthonról, sőt még a falujából is? Mért nem tudott Miklós uralkodni magán? Minek kellett feláldoznia magát az ifjú bárdnak is? (Nem szó szerinti idézetek ezek, és csak kiragadott példák.) Az biztos, hogy a további időnyerés céljából érdemes végiggondolni a konvenciók alkalmazását is, valamint a nagyívű, lassú hőmpölygésű drámaórák helyett gyors kérdésekkel és válaszokkal, mozgással, cselekvéssel teli, rövid részdíjakat használó konstrukciókat alkalmazni. A játék fontosabb adatait, amelyeket nem feltétlenül a tanulóktól kérünk, valamiféle „adatok a falon” típusú konvencióval tegyük állandóan láthatóvá, hozzáférhetővé! Kerüljük továbbá a tervezésnél azokat a szempontokat, amelyeket nagy valószínűséggel már érintett az iskolai irodalom tananyag⁵.

Ez a gondolatmenet nem zárja ki egyéb témák feldolgozását, olyanokét, amelyeknek minden „adatával” az adott 40 perces tanórán találkozunk a gyerekek. Olyankor kevés, de lényeges adattal dolgozunk, és a típusig feltétlenül felépítjük a figurát, akiről játszunk. (Például a korinthusi királyfit.⁶)

Foglalkozunk most az egyik legkedveltebb (vagy talán inkább legismertebb) történettel, a Toldi-témával!⁷

A tanóra címe: Ajánlás

Csoport: 9. évfolyamos, 12-18-as létszámú, a drámában már nem járatlan fiúk, lányok.

Cél: Annak mérlegelése, hogy egy hirtelen haragú, akár rombolásra is kész tehetséges fiatalember mennyiben ajánlható és mennyiben nem – felelős állás betöltésére.

Tér: Tanterem félretolt padokkal vagy más alkalmas helyiség.

⁵ Lásd az általános iskolai kerettantervet! A dokumentum internetes hivatkozása: http://kerettanterv.ofi.hu/02_melleklet_5-8/index_alt_isk_felso.html

⁶ A drámaóra 90 perces tervezete már megjelent korábban a DPM-ben.

⁷ Sok-sok Toldi-témával foglalkozó színdarabot és drámatervezetet láttam. Ezzel a megközelítéssel még nem találkoztam.

Téma: Toldi Miklós fejlődéstörténete, illetve egy királyi tanácsadó „Ajánlásának” részletei. (Minden információ forrása vagy Arany János Toldi című elbeszélő költeménye, vagy a tanár által „behozott” fikció „korabeli titkos dokumentumok” alapján.)

Tanulási terület: Arany János Toldi című elbeszélő költeményének mélyebb (drámás) elemzése. Egy indulatos fiatalember viselkedésének, személyiségvonásainak és azok következményeinek vizsgálata.

Keret: Nagy Lajos királyi tanácsadójának és krónikásának szemszögéből figyeljük az eseményeket. (**Megjegyzés:** A király bizalmasa, aki valójában nem pap, szerzetesi ruhában **Paulus atyaként**⁸ sorra látogatja a fontosabb főúri családokat, és titkos feljegyzéseket készít róluk urának. Fontos kutatási szempont számára az uralkodó iránti hűség és a hadi alkalmasság. Így jön létre a Toldi Miklósról megírt/megrajzolt Ajánlás is, amelynek legfontosabb elemeit a játékban résztvevő tanulók hozzák létre. A tanácsadónak ugyanis felelősséget kell vállalnia a király előtt az Ajánlás megállapításaiért.)

Fókusz: Mit kezdünk egy nagyon tehetséges, jólelkű, de hirtelen haragú, indulatait megfékezni képtelen fiatalemberrel?

Eszközök: Csomagolópapírok, nyomtatványok, ragasztó/cellux (amivel a táblára vagy a falra rögzítjük az „adatok a falon” és a „szerep a falon” csomagolópapírjait, valamint a nyomtatványokat), vastag filcek (amikkel a csomagolópapírokra írhatunk vagy rajzolhatunk), a királyi tanácsos feljegyzéseinek néhány előre elkészített részlete, megfelelő számú szék, esetleg egyéb kellékek (pl. ruhadarabok).

Alkalmazott konvenciók

- Tanári narráció – kérdésekkel
- „Adatok a falon”
- Forró szék
- Az AJÁNLTÁS vázlata a falon
- Állóképek narrációval
- „Rekonstruált anyagok, szövegtöredékek Paulus⁹ jegyzeteiből”
- Domináns-Követő játék¹⁰
- Levélírás (Paulus levele a királynak)
- Álláspontok, érvek ütköztetése szerepből

Szerepek: I. (Nagy) Lajos király; Paulus atya, a király titkos tanácsadója; Toldi Lőrinc, Toldi Lőrincné, Toldi György, Toldi Miklós; az öreg Bence (esetleg szolgálak, béresek)

A történet: I. Lajos királynak (aki később Nagy Lajos néven vonul be a történelembe) a titkos tanácsadója és bizalmasa sorra látogatja szerzetesi álruhában a főúri családokat, hogy ajánlásokat írjon róluk urának. A fiatal király leginkább azt szeretné tudni, hogy kik a hűséges hívei, kiben bízhat és kiben nem, illetve kik az alkalmas, hadra fogható férfiak. Történetünk idején a krónikás-tanácsadó néhány napja Nagyfaluban tartózkodik a Toldi-kúrián, ahol György fogadására készülődik mindenki. A tanácsadónak szemet szúr az ifjú Miklós daliás termete és iszonyú ereje. Alaposan tájékozódik róla, és sorra születnek a királyt tájékoztató feljegyzései. (Ezek leginkább rajzok némi kíséző szöveggel.) György megérkezése és Miklós gyilkos malomköves erődemonstrációja után sürgősen befejezi „Ajánlását”, és gyorsfutárral elküldi jegyzeteit a királynak.

Megjegyzés: A publikált drámafoglalkozás sok-sok lábjegyzetével és mellékletével nem a drámatanár-felhasználót akarja eléríteni, hanem éppen őt szolgálja. (Például később éppen a foglalkozás kitalálóját.) Egy-két olvasás után, a letöltött segédletek nyomán már kis felkészüléssel megtartható olyan drámaóra, amelyhez egyébként sok előzetes munka kellene, lásd a **Mellékleteket!**

⁸ A tanár által kitalált szereplő. Nagyon is valószínű azonban, hogy Lajos királynak voltak ilyen „kémei”, informátorai, illetve a Képes Krónikát éppen ilyesféle szerzetesek „rakták össze”.

⁹ A király tanácsadójának eredeti nevét nem ismerjük.

¹⁰ A „domináns-követő” játék egy változata megnézhető a következő hivatkozásra kattintva:

http://users.atw.hu/dramamuhely/dominans_koveto.wmv

A drámaóra folyamata

KONTEXTUSÉPÍTÉS

Tanári narráció kérdésekkel – és a tanulók válaszaival (6 perc)

*Mire emlékeztek Arany János Toldijának a történetéből? Szedjük össze, hogy időrendben mi történik Miklóssal!*¹¹

(A tanulók hatodikos emlékeikből nagyjából összerakják a cselekményvázlatot, a tanár szükség szerint segít, kiegészít, idézeteket mond vagy hangsúlyt ad bizonyos részleteknek. Négy perc után felteszi a „falra/táblára” az előre elkészített rövid összefoglalót¹² és újra áttekinti a tanulókkal együtt mindazt, ami fontos tudnivaló az előzmények és a tanóra szempontjából. Az alábbi kérdésekre a tanár tudja a jó válaszokat, és ezt a kérdések feltevése előtt közli a tanulókkal. Ez ugyanis még csupán az alapinformációk összegyűjtése/ismétlése, a tanulók emlékeinek mozgósítása, és nem a drámafoglalkozásnak azon része, ahol a játszók válaszai befolyásolják a fikció alakulását és a dráma menetét. A cél az, hogy olyan éles körvonalat kapjon az a világ, amelybe a játék folyamán szereplőként vagy elemzőként belépünk, ami majd jól szolgálja a fókuszot.)¹³

*Apropó, ki örökölte az apai birtokot akkoriban?*¹⁴

(A jó válasz: Az elsőszülött fiú, vagy az, akire a király adománylevelben átruházta.)

Akkor miért van Miklósnak saját birtokrésze, amit György meg akar szerezni?

(A lehetséges jó válaszok egyike: Édesapjuk a végrendeletében így rendelkezett. A király korábban így rendelkezett...)

Hogyan boldogulhatott akkoriban a másodsülött fiú, ha nem volt birtoka?

(A jó válasz: Vitéznek vagy papnak, esetleg egy kolostorban szerzetesnek állt. Mindkét esetben sokra vihette, ha az uralkodónak is úgy tetszett.)

Mi az a „juss”, amit Miklós a bátyjától kért?

(A jó válasz: „Pénzt, paripát, fegyvert”, vagyis mindazt, ami a vitézi élethez kellett. Nem tartott tehát igényt az atyai birtok öt megillető részére. Arany egyébként a Toldiban határozottan utal rá, hogy Miklósnak önálló birtoka van, illetve lehetne, ha a bátyja nem akarná megkaparintani.)

Miért nem tartott igényt Miklós az öt megillető birtokrészre?

(Több jó válasz közül néhány: Mert nem akarta, hogy édesanyja emiatt szomorú legyen. Mert nem akart veszekedni a bátyjával a vagyonon. Mert elég erősnek és tehetségesnek tartotta önmagát ahhoz, hogy a birtok nélkül is boldoguljon. Mert eleve vitézi életre vágyott...)

NARRATÍV SZAKASZ

„Titkos dokumentum”, a király tanácsosának bemutatása, a tanulók szerepbe léptetése (4 perc)

*Ebben a Toldi-történetben van egy nagyon titokzatos rész. Honnan tudhatott Lajos király annyi mindent a Toldi-családról, amikor Miklós legyőzte a cseh bajnokot, és felfedte magát a király előtt?*¹⁵

(A tanulóknak sokféle ötlete lehet itt¹⁶. A tanár rávezeti őket, hogy a király tájékozódásának alapja országos kémhálózata volt. Már is felolvassa egy rövid szöveg másolatát egy korabeli titkos levélből, amelyet a táskájából vesz elő. Mielőtt felolvasná a szöveget, megmutatja a játszóknek. Jelzi, hogy a titkos tanácsos minden levelét titkosírással küldte Lajos királynak akkor is, ha le volt pecsételve. Egy tanulatlan futár természetesen semmire nem menne a kódolatlan szöveggel sem, ha esetleg arra vetemedne, hogy megpróbálja elolvasni. Már csak azért sem, mert latinul tanulhatott olvasni, de magyarul írt szöveget csak a királyi kancellárián és néhány kolostorban tudtak kibetűzni. Megjegyzés: érdemes több példányban behozni a „dokumentumot”, hogy kisebb csoportokban azonnal egyszerre láthassák a tanulók)

¹¹ A tanár szövegét dőlt betűkkel jeleztük.

¹² Első számú melléklet!

¹³ A feltételezhető tanulói válaszokat, a foglalkozás tervezőjének megjegyzéseit, a tanóra történéseit zárójelben közöljük.

¹⁴ Többek között itt van az a pillanat, amikor kutatásra ösztönző kérdésre értékes játékkal, valamilyen konvenció használatával reagálhatnánk. (Pl. a szakértő köntösében...) Itt nem tesszük, mert csak 38-40 percünk van a foglalkozásra.

¹⁵ Ha szükséges, a tanár idézi a Toldi megfelelő részletét. Lásd a 2. számú mellékletet!

¹⁶ Ez még mindig nem a tanulók döntéshelyzete. Viszont hadd mutassák fel korábbi tanulmányaikból származó tudásukat, hadd sziporkázzanak, hadd egyeztessenek egymással arról, hogy miről is van itt szó. Érdemes végiggondolni ehhez, hogy miképpen kezeljük a tanár kérdéseire adott tanulói válaszokat. (Lásd a Kaposi-féle tanfolyamok idevonatkozó részét!)

A levél szövege:

Találtam itt a Toldi-birtokon egy tizennyolc éves fiút, akinek ereje minden képzeletet felülmúl. Írásban és olvasásban nem igazán képzett, de természetes intelligenciája és jó természete átsegíti majd a nehézségeken. Itt mindenki szereti. Jóban van a béresekkal, édesanyját mindenekfelett szereti és tiszteli. Van egy szolgálta itt, Bencének hívják, aki inkább családtag, mint szolgálta, őt fogom kikérdezni. Titkosított üzeneteimet folyamatosan küldöm a futárokkal.

Kelt Nagyfalun 1348 évének nyarán

P

Milyen kapcsolatban lehet a titokzatos „P” a királlyal?

(A tanár megerősíti a tanulók azon sejtéseit, hogy a király nagyon bízik a tanácsos ítélőképességében, nem véletlenül őt küldte „kémkedni”. Azt is elmondja, hogy a Paulus atyának nevezett, szerzetesi áruhában közlekedő királyi titkos tanácsos történetünk idején már két napja a Toldi-kúrián vendégeskedik, és mindent megpróbál megtudni a családról, főleg Miklósról. Ezért tudhatott a király olyan sokat Miklósról, amikor a cseh bajnokkal vívott párbaj után a fiú felemelte a sisakrostélyát.)

Vajon kiket kérdezett ki a Toldi-birtokon ez a titkos tanácsos?

(A tanulók válaszai közül néhány: az édesanyját, az öreg Bencét, a szolgálta, a béreseket...)

Forró szék – a tanulók a királyi titkos tanácsos szerepében kérdeznek, a tanár az öreg Bence szerepében válaszol (5 perc)

Arany János azt írja, hogy Miklós legjobb barátja az öreg Bence. Mivel a tanácsosnak az a legfontosabb, hogy királyhű harcosokat keressen, ezért Bencét leginkább Miklósról kérdezi. Vajon milyen kérdéseket tett fel Bencének a király tanácsadója? Megjegyzem, hogy ez a tanácsos érzékeny és nagyon intelligens ember, döntéseivel nem csupán a királyt szolgálja ki, hanem jót tesz azokkal is, akiket igaz és tehetséges embereknek tart.

Kérlek benneteket, hogy legyetek ti most a Titkos tanácsos, én pedig Bence szerepében ülök majd itt. Tegyétek fel nekem azokat a kérdéseket, amelyek nyomán a tanácsos a legjobban megismerheti Toldi Miklóst, hogy azután elküldhesse jegyzeteit a királynak!

(A tanár a forró székben Bence szerepében elmondja, hogy amíg élt György és Miklós apja, Toldi Lőrinc, addig ő volt a család ura, megfellebbezhetetlen tekintély, aki karddal és lándzsával vívni tanította fiait. Miklós sokkal tehetségesebb volt mindig is, mint György, ezért az idősebbik testvér nem nagyon szerette ezeket a próbatételeket. Szó, ami szó, Miklós nem igazán jeleskedett az olvasásban és az írásvetésben a házitánító óráin. Miklós a cselédekkel is jóban volt, miközben György lenézte és utasította őket. Miklós gyakran birkózott erős parasztfiúkkal, de mindig mindenkit legyőzött, még a nálánál idősebbeket is. Ezért hiába mondják, hogy mindenki szereti, ez nem egészen így van. Tekintélye van, az biztos. A bátyjával pedig többször erősen összeszólalkozott. Aki feltétel nélkül szereti, az az édesanyja. Apjuk halála után György a királyi udvarba került, Miklós pedig itt maradt Nagyfaluban. Igen sokat dolgozik a birtokon, egymaga többet, mint az összes béres. Például kettésével dobálja föl a malomba a hetven kilós búzászsákokat. Általában jól érzi magát, de vitézi életre vágyakozik. Toldi Lőrinc egyébként csatában vesztette életét, György akkor 15 éves volt, Miklós pedig 13.)

Az állóképek narrációval előkészítése, lebonyolítása és elemzése (6 perc – eddig összesen 21 perc)

A királyi tanácsos sok jegyzetet készített, de nem csupán Bencét kérdezte ki, hanem másokat is. Erőssége volt Paulus atyának, hogy kiválóan rajzolt. A jegyzeteinek egy része tehát képekben készült, némi szöveges magyarázattal. Most arra kérlek benneteket, hogy olyasféle állóképeket készítsetek, amilyenek Paulus atya elképzelhette a Toldi-családot! Magyarázatot is fűzzen majd a képekhez csoportból valaki! Három csoportban dolgozzatok! A képek főleg a Bence által elmondott információkból jöjjenek létre! Az állóképeken (afféle szoborcsoportokon) rajta lehet Toldi Lőrinc, Toldi Lőrincné, Toldi György legfeljebb 19 évesen, Toldi Miklós legfeljebb 17 évesen, az öreg Bence, bérese, szolgálta... Meg is szólaltathatjátok az állóképek szereplőit, hogy jobban értsük, miről van szó.

(Az állóképek bemutatása és megnézése után a tanár felrakja a falra az előkészített csomagolópapírt, amin az írás címe: **Ajánlás – vázlat**.¹⁷ Kiegészítjük a listát a tanulók által elképzelt és bemutatott képekkel, szövegekkel. Ezután felfelé mutató piros nyíllal jelöljük a tanulók javaslatai alapján azokat, amelyek Miklóst inkább ajánlják a királynak, és lefelé mutató kék nyíllal azokat, amelyek Miklóst inkább nem ajánlják a királyi udvarba vagy hadseregbe. Hiszen az Ajánlásnak éppen az a tétje, mondja a tanár, hogy Miklós elfogadható-e a király számára felelős pozícióban, vagy nem.)

PROBLÉMA – KRÍZIS

A titkos tanácsos levele a királynak György és Miklós találkozásáról (2 perc)

(A tanár ismét egy titkos dokumentumból olvas.)

Csúnya jelenetnek voltam tanúja a minap itt a Toldiaknál. Felséged tudja, hogy György, a ház első szülöttje, aki Felségednél tényérkihordó, megérkezett ide Nagyfaluba. Én ott ültem szokás szerint az egyik sarokban, így nem volt feltűnő a jelenlétem, de nem is törődtek velem, úgy elszabadultak az indulatok. Bizton mondhatom Felség, hogy a két testvér közül az egyik előbb-utóbb megöli a másikat. Nem tudom, mi lehet az oka, de rettenetesen gyűlölik egymást. Miklós védelmére legyen mondva, ő még meg is ölelte volna üdvözlésül a bátyját, de mikor az pofon vágta, olyan indulattal támadt rá – Felséged jól olvas a testbeszédből, de én is –, hogy nem volt kétségem, ököllem agyonüti Györgyöt. Arra a következtetésre jutottam Miklóst illetően, hogy (...)

Itt elmosódik az egyébként jól dekódolt és átmásolt írás – mondja a tanár. Nem lehet kibogozni, hogy miképpen folytatódik a levél, sajnos az ilyen titkos iratok néha részben vagy teljesen elpusztultak az idők folyamán.

Mielőtt megpróbáljuk kitalálni, hogyan fejeződhetett be a Tanácsos levele, nézzük meg, mit láthatott pontosan, ami így megrendítette! A „Domináns-Követő”-játékot¹⁸ ajánlom szemléltetésre és kutatásra. Kérlek benneteket, három csoportban dolgozzatok! Válasszatok magatok közül egy Dominánst (Miklós szerepében) és egy Követőt (György szerepében)! Arany János elbeszélő költeményének és az eddigi játékunknak az információit alkalmazva hozzatok létre egy tíz elemű mozdulatsort (ötöt mozdul a Domináns és ötöt a Követő), ami megmutatja, hogy mit láthatott a rémült királyi tanácsos, amiről a levelében ír!

A Domináns-Követő-játék előkészítése, lebonyolítása és megbeszélése (7 perc – eddig 30 perc)

Az általatok bemutatott „jelenetek” és az eddigi játékunk információi alapján mit gondoltok, mi lehetett a vége a tanácsos levelének?

A levél befejezése (a titkos tanácsos levelének befejezése két mondatban) (4 perc – eddig 34 perc)

Azt kérem tőletek, hogy három csoportban írjátok meg a levél általatok jónak tartott befejezését két mondatban! Legyen két változata a levél zárásának! Az egyik továbbra is ajánlja Miklóst a királyi hadvezetői posztra, a másik támasszon kétélyeket arra vonatkozóan, hogy Miklós meg tudna felelni a királyi követelményeknek! Erre két percet kaptok.

(Meghallgatjuk a tanulók által megírt összes levélbefejezést; mindegyik két-két mondat. A tanár jelzi, hogy a tanácsos még nem küldi el a futárral **Ajánlásának** a végső változatát, megvárja a további fejleményeket, amelyek, mint tudjuk, be is következnek. Toldit lándzsával körüldobálják a katonák, és az haragjában eldobja a

¹⁷ Hármasszámú melléklet.

¹⁸ A „Domináns-Követő”-játék a „Kezdem-befejeztem” típusú színjátszós játék kétfigurás változata. Egy mozdulatsort állóképek fázisaira bontunk. Megjelöljük az egyik szereplőt Dominánsként (ő lesz a kezdeményező), a másikat Követőként (ő „válaszol” mozdulatokban a Domináns testbeszédére). A statikus alapállásból induló játék ritmusát a tanár irányítja, és a Domináns (esetünkben Miklós) kezdi. Mindkét szereplő minden alkalommal egymást váltva csak egyetlen mozdulatot tesz, és szoborként áll addig, amíg a jelzés tovább nem engedi. A szereplők tehát csak akkor mozdulhatnak, ha a tanár (vagy egy irányító társuk) jelzést ad (pl. csettint). Így jól megnézhetjük, milyen a szereplő testbeszéde, arckifejezése, fizikai létállapota a mozdulatsor adott pillanatában. (Még tovább fejleszthető ez a játék úgy, ahogy Szophoklész gondolkodott: három figurával játszunk. Akkor „Domináns-Követő-Reagáló”-játék lesz belőle. Valójában itt is lenne értelme ennek, hiszen tudjuk: „Elsikoltja magát s közéjük fut anyja”. De épp elég megmagyarázni, sőt megmutatni a két szereplős játékot azoknak a gyerekeknek, akik még nem láttak ilyet.

malomkövet, ezzel gyilkossá válik. A Tanácsos látja az egész jelenetet. Sürgősen befejezi Ajánlását, gyorsfutárral elküldi a királynak, de maga is azonnal útnak indul Budára, mert világos számára, hogy a király személyesen is ki akarja majd kérdezni az eseményekről.)

REFLEKTÍV SZAKASZ

Álláspontok, érvek ütköztetése szerepből (a maradék idő felhasználásával)

A tanár azt kéri a tanulóktól, hogy helyezkedjenek el két, egymással szemben elrendezett sorban. Az egyik oldalra azok álljanak (üljenek), akik a király titkos tanácsosaként azt „írták” az Ajánlásba, hogy Toldi Miklóst semmiképpen ne alkalmazza a király felelős posztra; a másik oldalon azok, akik azt írták, hogy igenis alkalmazza a király Miklóst felelős poszton a hadseregben, a történetek ellenére is. Ha az elhelyezkedés megtörtént, arra kéri a tanár a játzókat, hogy egyenként nyilatkozzanak a titkos tanácsos szerepből: miért tartják Miklóst alkalmasnak, illetve miért nem tartják alkalmasnak a király által neki szánt felelős pozíció betöltésére.

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet

„Adatok a falon”: a Toldi rövid cselekményvázlata

- Miklós a nagy melegben egyedül dolgozik a határban, mindenki más alszik vagy pihen.
- Épp arra jön a királyi had, és Laczfi nádor megsérti Miklóst azzal, hogy parasztfiúnak nézi. („Hé paraszt...”)
- A fiú erődemonstrációval válaszol, félkézzel kitarthatja a vendégoldalt, azzal mutatja az utat.
- Dühöngve indul hazafelé. Sértődöttségének oka, hogy bátyja, György – szerinte érdemtelenül – a király udvarában főúri életet él, míg őt parasztnak nézik, pedig vitézi életre vágyik.
- Meglepetésére, amint hazaér, Györgyöt már otthon találja. (Negyvened magával jött.)
- Öleléssel üdvözlőné, de György gyűlölettel eltaszítja magától.
- Miklós kikéri a jussát, és el akarja hagyni az apai házat, de a bátyja arcul csapja.
- Miklós majdnem agyonüti Györgyöt, de édesanyjuk megakadályozza. („Pedig nem is Györgyöt, hanem Miklóst félti.”)
- Az udvar hátuljában malomkövön üldögélő, búsuló Miklóst György „játékból” körüldobáltatja lándzsával.
- Miklós megharagszik, amikor megsérti az egyik lándzsa, és a vitézek közé dobja a malomkő-darabot.
- Egy vitéz szörnyethal, így Miklós gyilkossá válik. Vagy hagyja magát elfogni és törvény elé vitetni, vagy elmenekül. Az utóbbit választja.
- Három napig bujkál a nádasban (farkaskaland!), végül az öreg Bence megtalálja, ad neki ételt, italt, és hazahívja.
- Miklós inkább Budára megy, mert a király vitéze akar lenni. (Ebben édesapját követné.)
- Éjszaka belopózik az udvarukba, elbúcsúzik édesanyjától és a döglött farkasokat az alvó György mellé fekteti. („Testvérbátyátok alszik itten épen...”)
- Pesten súlyos próbatételek (bikakaland) és nélkülözések (éhezés és alvás a temetőben) után Bence ismét rátalál, átadja neki az édesanyja által küldött száz aranyat, amin Miklós vitézi öltözéket, felszerelést vesz.
- Közben György már megpróbálta a királyt meggyőzni, hogy gyilkos öccse vagyonát adományozza neki, de ezt a király ahhoz a feltételhez köti, hogy a „Duna szigetében” mindenkit legyőző cseh bajnokot párviadalban végezze ki. György erre képtelen, nem olyan tehetséges és erős, mint Miklós.
- A párviadalban Miklós könnyedén legyőzi a cseh bajnokot, de nem akarja megölni. Amikor az orvul, hátulról rátámad, már nem kegyelmez neki. („S kisebbik darabját kardján fölmutatta.”)
- Amikor Miklós felcsapja sisakrostélyát, és megmutatja arcát, a király rögtön felismeri. Elmondhatja ugyan Miklóssal, hogy mi történt vele, de már pontos információi vannak mindenről, ami az elmúlt időszakban a Toldi-családban történt.

- Miklós vezér lesz Lajos hadseregében, Györgyöt pedig száműzik Nagyfaluba, ahonnan Miklós három napja felgyalogolt Budára.

2. számú melléklet

Idézetek a Toldiból

„Nemdenem a Toldi Lőrinc fia volnál?”
Miklós a fejével ráütött e szónál.

7.
Akkor az urakhoz fordult a felséges
Király s ekkép tartott hatalmas beszédet:
„Urak! hű vitézim! ide hallgassatok,
Mert nem tréfaság az, amit most hallotok:
Toldi György testvére ez a vitéz gyermek,
S György azon van, hogyan ásson ennek vermet,
Hogyan zárhatná ki öccsét örökéből,
Hogy' tagadhatná ki a nemzetségéből.

8.
„Tudom minden csínyát, mert végére jártam;
Azért most szemébe mondom neki bátran:
Árván maradt öccsét parasztnak nevelte,
Mert nagy erőt sejtett benne s irígyelte,
Mert attól félt, hogy a Miklós erős karja
Az ő hírét-nevét homályba takarja;
Mert – de'jszen tudja azt az ő gonosz lelke,
Öccsét rangja szerint miért nem nevelte.

9.
„Azt is tudom, hogy ő ingerlé a minap,
S úgy talált megütni egy bosszantó inast;
Kivallák szolgálái, mi módon tartatott
A testvéröccsére embervadászatot.
Nem úgy van, Toldi György? de úgy van! a király
Minek volna, ha nem tudná, ki mit csinál?
Egy ilyen testvérré annyi rosszat kenni,
Ki csupán magától ennyire bírt menni!”

3. számú melléklet

AJÁNLÁS

Toldi Miklósról, Toldi Lőrinc kisebbik fiáról szól ez az ajánlás.

A 18 éves fiú nagyon tehetséges minden vitézi játékban, lovaglásban, kardforgatásban, dárdahajtásban, sőt még birkózásban is. Ereje messze átlagon felüli. Ahogy a béreseit irányítja, láthatóan jó vezető válna belőle – mondjuk egy 30-40 fős csapat élén. Olvasás- és írástudása még nem megfelelő, de bízást javítható. Természete jó, bár néha kissé hirtelen haragú.

A kapott információk alapján készítettem néhány rajzot, amelyhez rövid magyarázatot is fűzök.¹⁹

Miklós egy erős parasztfiúval birkózik.

Miklós indulatosan összeszólalkozik a bátyjával.

Miklós azzal szórakoztatja a béreseket, hogy a negyven kilós vendégoldalt félkézzel kitarthatja.

Miklós kettesével dobja fel a szekérre a 70 kilós búzászsákokat.

Miklós megsértődik, mert egy béres őt is béresnek nézi.

¹⁹ A tanár megjegyzése itt: Sajnos a rajzok elvesztek, csak a hozzájuk fűzött magyarázatok maradtak meg.

Egyelőre eddig jutottam, még megvárom az idősebb testvér, György érkezését, azután küldöm a futárral az Ajánlás teljes szövegét.

P.

Kelt Nagyfaluban, 1348 nyarán

DRAMAPEDAGOGIA csatorna

A YouTube csatornán 50 körüli gyermekszínházi előadás mellett a Magyar Drámapedagógiai Társaság 1999-2012 között készült, hét részből álló oktatófilmsorozatát is megtekinthetővé tesszük – valóban mint egy sorozatot, 2019 októberétől hetente feltöltve egy-egy újabb részt.

A sorozat már látható részei:

GYERMEKSZÍNHÁZOK PÉLDATÁRA, 1. rész (epikus alkotások színrevitele)

Az első részben megtekinthető a következő előadások:

- *A fülemile*, a balassagyarmati Csupaszáj színház, rendező Tátrai Judit és Pajorné Molnár Magdolna
- *Kiskondás*, a bagi Fapihe csoport című játéka, rendező Fodor Mihály
- *Ágnes asszony*, Fóti Figurások, rendező Kis Tibor
- *Katinka és Julinka*, a pápai Picit Nem Art csoport, rendező Árvai Mária
- *Gyere haza, Mikkamakka*, Alföld Gyermekszínház, rendező Várhidi Attila

A VIII. Weöres Sándor Országos Gyermekszínházi Találkozó előadásából válogatta, szerkesztette és a jegyzeteket írta 1999-ben Sándor L. István.

Felvétel és utómunka: TVG Stúdió.

GYERMEKSZÍNHÁZOK PÉLDATÁRA, 2. rész – (a stilizáció változatai)

A második részben a következő előadások szerepelnek:

- *„Kérem én még nem játszottam”*, Csöpp Színház, Máriapócs, rendező: Vona Éva
- Lázár Ervin: *A nagyravágyó feketerígó*, Picit Nem Art, Pápa, rendező: Árvai Mária
- *„Élhattünk volna gyönyörűen” (részletek)*, Inárcsi Színház, rendező: Kovácsné Lapu Mária

A filmben az 1999-es és a 2000. évi országos gyermekszínházi találkozó előadásából válogattunk. Szerkesztette és a jegyzeteket írta: Sándor L. István.

Technikai rendező: Nyári Arnold

Felvétel és utómunkák: TVG Stúdió Magyar Drámapedagógiai Társaság, 2001

HIBAJEGYZÉK

1. A DPM 62. számában a borító hátoldalán szereplő felvételnél tévesen adtuk meg a fotós nevét. A képet **Szarka Zsóka** készítette 2019. május 10-én, Bácsfeketehegyen.

2. A DPM 62. számának 58. oldalán átvettük a szerző tévedését, és a *Félelmeink* alcímű szövegblokkban a **Csoziboszik** helyett más csoport nevét tüntettük fel. A szöveg helyesen a következő:

Félelmeink

Két, számomra sokkoló és elgondolkodtató előadást szeretnék kiemelni, melyek közül az egyik, a *Félelmeink*, a **Csoziboszik** csapatának produkciója. Különlegesen személyes térrel találkozunk, ahol a gyerekek saját félelmeiket és szorongásaikat jelenítik meg. Ott vannak a szokásos félelmek, mint a rossz álmok, pókok, a magasság, a mélység, a tömeg stb. Emellett azonban megjelenik az utóbbi időben nagy problémát okozó kiközösítéstől való félelem, az ehhez való kényszeres megfelelési félelmekről nem is beszélve: „túl vékony vagyok”, „túl magas vagyok”, „túl alacsony vagyok”. A játékos sokkoló nyíltsággal szembesítik a nézőt azzal a ténnyel, hogy a gyerekek világa legalább olyan kegyetlen, mint a felnőttek, ha nem kegyetlenebb. Felhívják a figyelmet, hogy a szülők által észre sem vett vagy szőnyeg alá söpört problémák komoly gondokat okozhatnak a lelkükben, melyek akár önbántalmazáshoz is vezethetnek. A rideg tényekkel nyíltan szembesít minket a darab, erre a hatásra a drámai zene és a fekete ruhák is ráerősítenek. És bár a hangulat egyre komorabbá válik, a lezárás mégis pozitív. A gyerekek megtalálják saját megoldásaikat félelmeik legyőzésére: a kiközösített kislány minden félelmét, magányát és kudarcát egy naplóban vezeti le, és barátokra lel, a pókoktól rettegő gyermek pedig egy könyv segítségével tanulmányozza rémét. Ezt a kicsengést támasztja alá a zene lágyabbá válása, illetve a jelmezek változása: a gyerekek fekete pólóikból kibújva színes felsőkre cserélik azokat.

Próbára várva. Az öltözőben az érsekvadkerli CsepPet csoport tagjával és kísérőivel
Országos Gyermekszínházi Rendezői Fórum, Budapest, Marczibányi tér, 2019. szeptember 28.

Pillanatkép a budapesti Pogácsa az Arénában csoport előadás előtti próbájáról
Országos Gyermekszínházi Rendezői Fórum, Budapest, Marczibányi tér, 2019. szeptember 28.

Kaposi László felvételei

